

TÜRKİYE'NİN DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMÜ VE NÜFUS PROJEKSİYONLARINA GÖRE FIRSATLAR¹

According to Population Projections Demographic Transformation and Opportunities
in Turkey

Prof.Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN*

Hakan BOSTAN**

Öz

Türkiye'de nüfus sayımları 1927 yılından itibaren düzenli olarak yapılmaktadır. 1927 yılından 2018 yılına kadar Türkiye'nin nüfusu sürekli artmış, bazı dönemlerde ise nüfus artış hızında değişkenlik göstermiştir. Toplumların doğurganlık ve ölüm hızlarının yüksek olduğu durumdan, her ikisinin de düşük olduğu duruma geçişe demografik dönüşüm kuramı denir. Türkiye demografik dönüşüm kuramının, ölüm ve doğum hızlarının düştüğü ve dengeli nüfus artışının yaşandığı, üçüncüsünü yaşamaktadır. Bununla birlikte Türkiye daha da yaşlanmakta olup, 2023 yılıyla birlikte "çok yaşlı" ülkeler sınıfına girecektir. Bu çalışmada; beşeri coğrafyanın temel inceleme konularından birini oluşturan nüfusun daha iyi analiz edilmesi ve Türkiye'nin demografik dönüşümünün tespit edilebilmesi için, nüfusun nitelikleri (yaş yapısı, cinsiyet durumu, eğitim durumu, hane halkı büyüklüğü, çalışanların ekonomik sektöre göre dağılımı, kır-kent nüfus oranları) incelenmiştir. 2017 yılı Adrese Dayalı Nüfus Sayım Sonuçları dikkate alınarak oluşturulan 2023, 2040, 2060 ve 2080 yılı nüfus projeksiyonları göz önünde bulundurularak, gelecekteki demografik fırsatlar ve bu kapsamda yapılması gerekenler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Nüfusu, Demografik Dönüşüm, Nüfus Projeksiyonları

Abstract

Census in Turkey has been carried out since 1927. From 1927 to 2018, Turkey's population has increased continuously, while some period showed variability in the rate of population growth. The transition from high fertility and death rates to low both of them is called demographic transformation theory. Turkey has lived the third stage of the demographic transition theory, that a decrease in death and birth rates, population growth has experienced balanced. However, Turkey is aging even more, with the 2023 "too old"

¹ Bu Çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 20108 nolu proje ile desteklenmiştir.

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, srkydgn@istanbul.edu.tr, ORCID ID:0000-0001-7435-626X

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, akadem118@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-9376-0591

countries will enter the classroom. In order to better analyze the population constitutes one of the main topics of human geography and in order to determine Turkey's demographic transformation, the characteristics of the population (age structure, gender status, education status, household size, distribution of workers by economic sector, rural-urban population rates) are studied in this study. Compared to the population projections of 2023, 2040, 2060 and 2080, which are formed by considering the Address Based Population Census Results, future demographic opportunities and what should be done in this context have been put forward.

Keywords: *Turkey's Population- Demographic Transformation- Population Projections*

1. Giriş

Genel olarak nüfus; sınırları belirli bir alanda, belirli bir zaman aralığında yaşayan insan sayısını ifade etmektedir. Tanoğlu (1969: 29) tarafından yapılan tanıma göre, “Nüfus, hareket halinde, her an ve durmadan değişen bir olaydır.” Nüfus konusu coğrafyanın temel inceleme konularından birini oluşturmaktadır. Nüfusun yeryüzündeki dağılışı, bu dağılışa neden olan faktörler, nüfusun hareketi (göçler), doğum ve ölümler, nüfusun çeşitli özelliklerinin zaman ve mekâna göre gösterdiği değişiklikler, beşeri coğrafya dalı olan nüfus coğrafyasında ele alınmaktadır (Şahin, 2018: 14). “Dünyada bölgeler arasında yapılan göçler ve gerçekleşen doğumlar bir nüfus hareketi meydana getirirler. Yerleşilen bir sahanın sağladığı olumlu ve olumsuz koşullar o sahanın genel anlamda nüfus ve oluşan nüfus hareketini doğrudan etkilemektedir” (Doğan, 2009: 68).

Dünyada nüfus konusu 20.yüzyıla kadar sadece nüfusun sayısı/miktarı ile ilgili iken bundan sonra özellikle nüfusun özellikleri, hareket yani göçler, nüfustaki değişimler önemli hale gelmiştir (Akbaş, 2016: 2). Ülkeler doğal, ekonomik, kültürel varlıklarını etkili bir şekilde kullanmak için insan kaynağının sayısı ve özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak isterler ve bunu sağlamak için nüfus sayımlarına başvururlar. Nüfus sayımı ise; “bir memlekette belli bir anda bütün aile fertleri kapsayacak şekilde demografik bilgilerin toplanması ve bunların işlenmeye hazır hale getirilmesi, belirli gayelere uygun tarzda tertip edilmesi ve yayınlanması olarak” ifade edilebilir (Tandoğan, 1998: 3). Öncesinde ülkelerin asker kaynağının belirlenmesi ve vergi miktarının tespit edilmesi amacıyla nüfus sayımlarının yapılması amaçlanırken, günümüzde ise insan kaynağı hakkında ihtiyaç duyulacak her türlü bilgiye ulaşabilmek maksadıyla; cinsiyet durumu, yaş yapısı, kır/kent nüfus oranları, iç ve dış göç oranları, nüfus artış/azalış oranları, eğitim durumu, nüfusun çalışma sektörüne göre dağılışı gibi özelliklerini belirlemek amacıyla nüfus sayımları yapılmaktadır (Akbaş, 2016: 3).

Türkiye'nin demografik dönüşümünde esas olan nüfus ve nüfusun nitelikleridir. Demografik dönüşüm kuramı; bütün toplumların doğurganlık ve ölüm hızlarının yüksek olduğu aşamadan her ikisinin de düşük olduğu aşamaya geçişini ifade etmektedir (Lee, 2003 aktaran Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 66). Demografik dönüşüm dört aşamayı içermektedir. Demografik dönüşümün aşamaları; doğum ve ölüm oranlarının oldukça yüksek olduğu birinci aşama, ölüm oranının düştüğü, ancak doğum oranlarının hâlâ yüksek olduğu ikinci aşama, ölüm oranları ve doğum oranlarının düştüğü, dengeli nüfus artışının olduğu üçüncü aşama, doğum ve ölüm oranlarının çok düşük olduğu dördüncü aşama olarak ifade edilmektedir (Sertkaya Doğan, 2018a: 29; 2018b: 51). Türkiye'de ölüm ve doğum oranlarının düştüğü, dengeli nüfus artışının olduğu üçüncü aşama yaşanmaktadır.

Türkiye'de 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımından sonra, düzenli sayımlar 1935 ile 1990 yılları arasında sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda uygulanmıştır. 1927 yılında Türkiye'de köy nüfus oranı % 75,78 iken, 2018 yılında bu oran % 7,7'ye düşmüştür, kent nüfus oranı % 24,22'ten % 92,3'e çıkmıştır. 2010 yılında 1927 yılındaki kır-kent oranı tersine dönüşmüştür. Kentleşmenin oluşumu ile Türkiye'nin demografik yapısında önemli dönüşümler yaşanmıştır. 1985 yılından günümüze nüfus artış oranlarının azalmasının doğum oranlarının düşüşünün etkisinin yanında, Türkiye'de yaşanan kentleşme oranının artışı, kadınların sosyal ve ekonomik hayata olan katkılarının artması, okullaşma oranlarının yükselmesi, bebek ölüm oranlarının azalması, anne olma yaşının yükselmesi, hane halkı büyüklüğünün azalması, eğitim, kültür ve refah düzeyinin ve kişi başına düşen milli gelirin artması gibi faktörler önemli rol oynamıştır.

Nüfus projeksiyonları 1963-1967 yıllarını içeren 1. Kalkınma planı dönemiyle birlikte yapılmaya başlanmıştır. Nüfus projeksiyonları nüfus artış hızları ve uluslararası göçlerin gelecekteki seyri dikkate alınarak çeşitli senaryolara göre hesaplanmaktadır. 21 Şubat 2018 yılında 2017 yılı ADNKS dikkate alınarak oluşturulan 2080 yılı nüfus projeksiyonu ile farklı doğurganlık ve göç varsayımlarına göre üç aşamalı senaryo yöntemi uygulanmıştır. Nüfusumuzun ana senaryoya göre; 2023 yılında 86 milyon 907 bin 367 kişiye, 2040 yılında ise 100 milyon 331 bin 233 kişiye ulaşması beklenmektedir. Nüfusumuz 2069 yılına kadar artarak 107 milyon 664 bin 79 kişiyle en yüksek değerine ulaşacaktır. Bu yıldan itibaren azalışa geçmesi beklenen ülke nüfusunun 2080 yılında 107 milyon 100 bin 904 kişi olacağı

öngörülmektedir. Bu projeksiyon ile de 81 il için 2018-2025 yılları için nüfus tahminleri üretilmiştir (TÜİK, 2019a)

Türkiye’de demografik araştırmalar; Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından, nüfus sayımlarının yapıldığı yılların ara dönemlerinde, 1968 yılından 2008 yılına kadar olan 40 senede gerçekleştirilen 9 araştırma ile gerçekleştirilmiş olup, bilgiler “Sağlık Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı olmak üzere birçok kamu kurumu tarafından hizmet, kaynak ve personel planlaması amacıyla” kullanılmıştır (Koç vd., 2010: 3).

Bu çalışmada; Türkiye nüfusunun değişimi ile nüfusun nitelikleri/özellikleriyle birlikte, Türkiye’nin demografik dönüşümü tespit edilmeye çalışılacak, 2018 Adrese Dayalı Nüfus Sayım Sonuçları; 2023, 2040, 2060 ve 2080 yılı nüfus projeksiyonları ile kıyaslanarak, gelecekteki demografik fırsatlar ortaya konulacaktır.

2. Veri ve Yöntem

Çalışmada yoğun olarak Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) verilerinden faydalanılmış, istatistikler, bilgisayar ortamına aktarılarak oluşturulan tablo ve grafikler ile yorumlanmıştır. 1927-2018 yılları arasındaki Türkiye nüfusteki değişimler ile 2023, 2040, 2060 ve 2080 yılı nüfus projeksiyonlarına göre gelecekteki beklentiler ele alınmıştır. Bu çalışma coğrafi bakış açısıyla ele alınarak sonuca ulaşılmıştır.

3. Demografik Dönüşüm

Demografik dönüşüm/döngü/geçiş kuramı; bütün toplumların doğurganlık ve ölüm hızlarının yüksek olduğu aşamadan her ikisinin de düşük olduğu aşamaya geçişi ifade etmektedir. Demografik dönüşüm ile genel olarak dönüşüm öncesi yaşamın kısa, doğumların yüksek, nüfus artışının yavaş ve nüfusun genç olduğu aşamadan yaşamın uzun, doğumların az ve nüfusun yaşlı olduğu aşamaya geçiş olarak da ifade edilmektedir (Lee, 2003 aktaran Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 66). Demografik dönüşüm kuramcıları, “modernleşme, sanayileşme ve kentleşmeyle beraber her ülkenin aynı demografik evrimi izleyeceğini ancak her ülkenin bunu farklı zamanlarda yaşayacağını” ve bu süreci önce Avrupa ve Kuzey Amerika’nın, sonrasında Asya ve Latin Amerika ülkelerinin (Çin, Hindistan, Endonezya, Brezilya, Meksika, vb), en sonra ise Sahraaltı Afrika ülkelerinin yaşayacağını öngörmüşlerdir (Danış, 2018). Demografik dönüşüm kuramı üç, dört ve beş aşamalı olarak tanımlanmıştır (Cillov, 1974: 8). Demografik dönüşüm kuramı Notestein (1953 aktaran Koç vd., 2010: 5) tarafından üç aşamalı olarak ortaya atılmıştır. Birinci aşama yani sanayileşme öncesi dönemde doğum ve ölüm hızlarının yüksek olduğu, nüfus artış hızının düşük olduğu aşamadır. İkinci aşama sanayileşme ile başlayan sağlık ve yaşam koşullarının iyileşmesi sonucu olarak önce ölüm hızlarının, sonrasında da doğum hızlarının düşmeye başladığı, nüfus artış hızının yüksek olduğu aşamadır. Üçüncü son aşama ise doğum ve ölüm hızlarının çok düşük olduğu, nüfus artış hızının çok yavaş seyrettiği aşamadır (Koç vd., 2010: 4-5).

Demografik dönüşüm kuramının dört aşamalı olarak ifade edilmesi daha doğrudur. Demografik dönüşümün ilk aşamasında, doğum ve ölüm oranlarının oldukça yüksek olduğu birinci aşama veya “geçiş öncesi” dönem; ortalama yaşam süresinin kısa olduğu, genç nüfuslu bir zamanı ifade etmektedir. İkinci aşama veya “geçiş evresi” dönem; gelişme seviyesinin arttığı, beslenme imkânları sonucunda, ilaç ve sağlık desteğine daha kolay ulaşılabilirdiği, ölüm oranının düştüğü, ancak doğum oranlarının hâlâ yüksek olduğu dönemi ifade etmektedir. Bu aşamada doğum oranlarının yüksek olduğu, toplumların nüfuslarının artış hızının yüksek olduğu dönemi ifade etmektedir. Üçüncü aşama veya “geç geçiş” evresi dönem; ölüm oranları ve doğum oranlarının düştüğü, dengeli nüfus artışının olduğu, sosyal ve ekonomik aşamada gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı dönemdir. Dördüncü aşama veya “son proses” evresi dönem; doğum ve ölüm oranlarının çok düşük olduğu, geçiş sonrası dönemi ifade etmektedir (Sertkaya Doğan, 2018a: 29; 2018b: 51). Bu aşama; gelişmiş ve sanayide ilerlemiş, ekonomik bakımdan güçlü topluma, toplam nüfusunun en az %10’unun yaşlı olduğu yüksek yaşlı nüfusa ve düşük doğum hızına (< % 2) sahip ülkelerin geçirdiği bir aşamadır. Bu ülkelerde doğal nüfus artış hızı sıfır civarında veya eksi değerdedir (Şahin, 2018: 56; Sertkaya Doğan, 2018b: 51). Demografik dönüşüm (döngü) veya geçiş kuramı/teorisine göre Türkiye’nin yaşadığı aşamayı dört aşama olarak tanımlayabiliriz. Buna göre; “ilk aşama 1935-1945

yılları arasında kapsayan ve doğum ile ölüm hızlarının yüksek olduğu bir dönemdir. İkinci aşama yüksek doğum hızlarına karşılık ölüm hızlarının düşüş eğilimi içinde olduğu 1945-1965 yılları arası dönemdir. Üçüncü aşama ölüm hızlarının kazanmış olduğu artan düşüş ivmesine, doğum hızlarındaki azalmaların eşlik etmeye ve dolayısıyla doğurganlık geçişinin yaşandığı 1965-2000 yılları arasında kapsayan dönemdir. Dördüncü aşama ise 2000 yılı sonrasında kapsayan ve halen içinde bulunulan düşük doğum ve ölüm hızlarının görülmeye başlandığı yeni bir dönemdir” (Yüceşahin, 2009: 14).

Türkiye'nin geçirdiği demografik dönüşüm sürecinde; 1927 ile 1965 yılları arasında kapsayan *pronatalist* (doğurganlığı artırıcı-nüfus artışını hızlandırıcı) nüfus politikalarının uygulandığı dönem, 1965 ile 1980 yılları arasında kapsayan *antinatalist* (gebeliği önleyici yöntem kullanılarak doğurganlığı azaltıcı) nüfus politikalarına geçişin uygulandığı dönem ile 1980-2005 yıllarını kapsayan *antinatalist* nüfus politikalarının yerleşmiş olduğu dönem ile son olarak 2014 yılı sonrasında kapsayan *pronatalist* (doğurganlığı artırıcı- nüfus artışını yavaşlatıcı) nüfus politikalarına yeniden dönüş dönemi olarak ifade edilmektedir (Doğan, 2011: 299; Doğanay, 2014: 226; Koç vd., 2010: 48). 1927-1965 yılları *pronatalist* nüfus politikasının uygulandığı, doğum ve salgın hastalıklarıyla mücadele edilmesiyle ölümlerin azaltılmasının sağlandığı dönem olarak belirtilmiştir. Burada başlangıç yılı olarak 1927 yılının belirtilmesinde ilk nüfus sayım yılının dikkate alınması etkili olmuştur. Bitiş yılı olarak 1965'in belirtilmesinde ise en önemli etkenin 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile nüfus artış hızının azaltılması konusunda varılan uzlaşma neticesinde, 1965 yılında Nüfus Planlaması hakkında Kanunun uygulanmaya başlanması dikkate alınmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “Türkiye’de hızlı nüfus artışı milli gelir artışının önüne geçtikçe, kişi başına milli gelir artışını yükseltmek zor olacaktır” (Doğanay, 2014: 227) görüşünün yer alması nedeniyle de Türkiye’de *pronatalist* (doğurganlığı artırıcı) nüfus politikalarının uygulandığı dönem olarak 1927-1965 yıllarının gösterilmesi gerekmektedir. Bu dönemde 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile çocuk ölümlerinin azaltılması, aşıların uygulanması zorunluluğu gibi düzenlemeler yapılmıştır. Türk Ceza Kanunu’nda çocuk düşürme ve düşürtmenin yasaklanmasını içeren hükmün konulması, 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ve 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu bu kapsamda çıkarılan diğer ilgili kanunlar olmuştur. 1965-1980 yılları arasında alınan önlemlere rağmen, nüfusumuzun artışı devam etmiştir. 1983 yılında Nüfus Planlaması Hakkında Kanun yayınlanmış, öncesinde alınan tedbirlerle birlikte çocuk ve anne sağlığı kapsamında alınan önlemler etkisini sürdürmüş olmakla birlikte, nüfus artışında yine etkili olunamamıştır. Doğanay’ın (2014: 229), da dediği gibi aslında bu “bu sorun, temelde nüfusun eğitim sorunudur”. 2000 yılıyla birlikte nüfus artış hızlarının azalmaya başlaması nedeniyle, 2005 yılıyla birlikte yeniden “en az üç çocuk” sloganı ile yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde; emzirme ve geçici iş göremezlik ödeneği, doğum ve süt izinleri verilmesi, babaya doğum izni verilmesi, aylıksız izin sürelerinin uzatılması, doğum yardımı verilmesi vb. uygulamalar nüfus artışını sağlamaya yönelik tedbirler uygulanmaya başlanmıştır (Şahin, 2016: 237-238). TÜİK verilerinden derlenen nüfus bilgilerine göre Türkiye'nin demografik dönüşümde üçüncü aşamada olduğu görülmektedir. Türkiye'nin demografik dönüşüm kuramına göre üçüncü aşamayı tamamlayıp dördüncü aşamaya, toplam doğurganlık hızının nüfusun kendini yenileyebileceği sınırın altı olan 2,1'in altına düşmesi ve nüfusun artışının sona ermesiyle gerçekleşecektir. Türkiye son 15 yıldır çocuk sayısının artırılması politik çağrılarına rağmen kısa bir gecikme ile birlikte 2018 yılında toplam doğurganlık hızının 1,99'a düşmesi ile dördüncü aşamaya geçişin ilk koşulunu gerçekleştirmiştir. Türkiye dördüncü aşamaya geçişi ancak nüfus projeksiyonuna göre 2069 yılında nüfusu 107.649.413 ile en yüksek sayıya ulaşığı düşüşe geçeceği yani nüfus artışının sona ererek sabitleneceği 2069 yılında tamamlaması beklenmektedir.

4. Türkiye’de Nüfusun Değişimi

Bu bölümde; Türkiye nüfusunun büyüklüğü ve değişimi, nüfus artış hızı, kaba doğum ve ölüm oranları, doğuştan beklenen yaşam süresi vb. değişimler dikkate alınmıştır. Bundaki amaç; Türkiye'nin yaşadığı demografik dönüşümün daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Demografik dönüşüm ve demografik değişimlerin tespitinde birkaç göstergeye bakılması gerekmektedir. Bunlar özellikle; kaba doğum hızı, kaba ölüm hızı, toplam doğurganlık hızı, doğal nüfus artış hızı, bebek ve çocuk ölüm hızlarıdır (Yüceşahin, 2009: 7).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından önce, Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde Anadolu'nun ve ülkenin toplam nüfusu hakkındaki bilgiler genellikle; tahrir defterleri, mühimme defterleri, seyahatnameler, vakfiyeler, salnameler vb. kaynaklar yardımıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmış olup, sadece askere alınacak nüfusun tespiti için yapılmıştır. İkinci nüfus sayımı ise, 1844 yılında kimlik belgesi verilecek sayının tespiti için yapılmıştır. İki sayım da özel maksatla yapılmış sayımlardan olup, kadın nüfus sayıma dâhil edilmemiştir. Ayrıca bu sayımlarda İstanbul dâhil bazı bölgelerin sayımı yapılamamıştır. Bu sayımlar bilimsel istatistik kurallara göre ve ülkenin demografik sonuçlarını ortaya koyacak şekilde yapılmamıştır (Doğanay, 2016: 169-173; Elibol, 2007: 148, 153; Şahin, 2016: 221; Tandoğan, 1994: 4). Osmanlı İmparatorluğu'nda 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımı sonucuna göre Anadolu'da 2,5 milyon, Rumeli'de ise 1,5 milyon erkek nüfusun yaşadığı tespit edilmiştir (Karal, 1995: 21). 1885 ve 1907 yıllarında gerçekleştirilen nüfus tahrirlerinde ise nüfus, yaş, cinsiyet, meslek, etnik ve dinsel durum, doğum yeri gibi demografik bilgiler ilk kez toplanmıştır (Elibol, 2007: 154). Türkiye'de ilk düzenli nüfus sayımları 1927 yılından beri yapılmakta olup, öncesinde Anadolu'nun nüfus tahminleri Tablo 1'de gösterilmiş olup, 1830 ve 1913 yılları arasında sürekli artış, 1923 yılı nüfus tahmininde ise kaybedilen topraklardaki nüfusun etkisiyle nüfusta azalış yaşandığı görülmektedir.

Tablo 1: Yıllara Göre Anadolu'nun Nüfus Tahminleri (1830-1923)

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Yılı	Toplam Nüfus
1830	7-7,5 milyon	1897	13.996 bin
1844	10-10,5 milyon	1910	15.371 bin
1874	12 milyon	1913	15.821 bin
1884	12.587 bin	1923	13.093 bin

Kaynak: Doğanay, 2014: 171-172.

Türkiye'de 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımından sonra, düzenli sayımlar 1935 ile 1990 yılları arasında sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda uygulanmıştır. 1990 yılından sonra ise nüfus sayımlarının sonu 0 ile biten yıllarda uygulanması kanunla belirlenmiş ve bu kapsamda 22 Ekim 2000 tarihinde ülkemizde on dördüncü Genel Nüfus Sayımı gerçekleştirilmiştir. 1927 ve 2000 yılları arası yapılan nüfus sayımlarında doğrudan görüşme (De fakto) yöntemi uygulanmıştır. Bu dönem nüfus sayım işlemleri 2005 yılından itibaren Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olarak teşkilatlanan, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından gerçekleştirilmiştir. 2004 yılından itibaren Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) çalışması kapsamında ülke genelinde tüm adres bilgileri "Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT)" sistemine kaydedilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ikamet adresleri Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) veri tabanına T.C. kimlik numarası ile yabancılar ise vatandaşlık numarası ile eşleştirilecek sistem kurulmuştur. Bu sağlıklı kayıt sistemi sayesinde ise 2007 yılından bu yana her yıl nüfus sayımları kendi kendime sayım (De jure) yöntemi usulü ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) üzerinden yapılmakta olup, her yıl ocak ayının son haftasında bir önceki yıla ait sayım sonuçları açıklanmaktadır (TÜİK, 2011: 3).

4. 1. Nüfusun Büyüklüğü ve Değişimi

Türkiye'de 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında toplam nüfus 13.648.270 olarak tespit edilmiştir. Ancak 250-370 bin civarında bir nüfusun askerlik ve vergi nedeni ile beyan edilmediği, aslında gerçek nüfusun 14.018.270 civarında olduğu değerlendirilmektedir (Doğan, 2018: 298; Doğanay, 2014: 173; Tandoğan, 1994:6).

Türkiye nüfusedeki değişimler Tablo 2'de gösterilmiştir. 1927 yılından günümüze Türkiye nüfusu sürekli artmış, belli dönemlerde nüfus artış hızında değişkenlik göstermiştir. 1940-1945 yılları arası İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile nüfus artış hızı % 10,5'e gerilemiş, 1955-1960 yılları arasında en yüksek nüfus artış hızı (% 28,5) yaşanmıştır. 1950 ve 1960 yıllarındaki yüksek nüfus artış hızı, İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkisinin azalması, çok partili hayatın etkisi, bayındırlık faaliyetlerindeki artış, ölümcül hastalıkların tedavi edilmesi sonucu ölüm oranlarının azalması gibi sebepler bunda önemli rol oynamıştır (Tandoğan, 1994: 8). 1965 yılından sonra nüfus artışına yönelik politikardan vazgeçilmiş,

nüfus azaltıcı politikalar önem kazanmıştır. 1975-1980 yılları arasında görülen nüfus artış hızındaki azalma, Türkiye'den Avrupa'ya gerçekleşen işçi göçleri veya dış göçler nedeni ile gerçekleşmiştir. 1985 yılından günümüze nüfus artış oranlarının azalmasının ise doğum oranlarının düşüşünün etkisi sonucunda olduğu görülmektedir. Bu düşüşte; Türkiye'de yaşanan kentleşme oranının artışı, kadınların sosyal ve ekonomik hayata olan katkılarının artması, eğitim, kültür ve refah düzeyinin ve kişi başına düşen milli gelirin artması önemli rol oynamıştır (Akbaş, 2016: 9). 1997 yılında seçime yönelik olmak üzere gerçek bir nüfus sayımı olarak değerlendirilmeyen ve sadece mevcut nüfusu tespit etmek amacıyla bir sayım gerçekleştirilmiş olup, Türkiye nüfusunun 62.865.574 olduğu görülmüştür (Özgür, 1998: 8; Özgür 2003: 44; Köksal, 1997: 214). 2000 yılında, 1997 yılına göre yıllık nüfus artış hızı (% 25,21), 1990 yılına göre (% 18,28) daha fazla artış göstermiştir. 2000 yılından itibaren nüfus artış hızları azalmaya başlamış, 2017-2018 yılları arası nüfus artış hızı % 14,7'ye gerilemiştir. 2007 yılında 2000 yılı Genel Nüfus Sayımına göre yıllık nüfus artış hızı % 5,75 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılına göre görülen düşüşün en önemli sebebi, 2007 yılında ADNKS ile yapılan nüfus sayımında sadece nüfusa kayıtlı olan kişilerin sayılmış olmasıdır. Hâlbuki 2000 yılı genel nüfus sayımında nüfus kaydı olan olmayan herkes sayılmıştır. Bununla birlikte, 2000 yılı genel nüfus sayımında fazla sayılmış nüfusun yani *hayali nüfusun* 2007 yılı sayımında ortadan kalkmış olması da bu durumun diğer bir sebebidir (Bozbeyoğlu ve Tılıç, 2011: 104-105).

Tablo 2: Yıllara Göre Türkiye Nüfusu ve Nüfus Artış Hızları (1927-2018)

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Dönemi	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı (%)
1927	13.648.270	-	-	-
1935	16.158.018	1927-1935	2.509.748	21,10
1940	17.820.950	1935-1940	1.662.932	17,03
1945	18.790.174	1940-1945	969.224	10,59
1950	20.947.188	1945-1950	2.257.014	21,73
1955	24.064.763	1950-1955	3.117.575	27,75
1960	27.754.820	1955-1960	3.690.057	28,53
1965	31.391.421	1960-1965	3.636.601	24,62
1970	35.605.176	1965-1970	4.213.755	25,19
1975	40.347.719	1970-1975	4.742.543	25,00
1980	44.736.957	1975-1980	4.389.238	20,65
1985	50.664.458	1980-1985	5.927.501	24,88
1990	56.473.035	1985-1990	5.808.577	21,71
1997	62.865.574	1990-1997	6.392.539	15,32
2000	67.803.927	1997-2000	4.938.353	25,21
		1990-2000	11.330.892	18,28
2007	70.586.256	2000-2007	2.782.329	5,75
2008	71.517.100	2007-2008	930.844	13,10
2010	73.722.988	2009-2010	1.161.676	15,90

2011	74.724.269	2010-2011	1.001.281	13,49
2012	75.627.384	2011-2012	903.115.	12,0
2013	76.667.864	2012-2013	1.040.480	13,7
2014	77.695.904	2013-2014	1.028.040	13,3
2015	78.741.053	2014-2015	1.045.149	13,4
2016	79.814.871	2015-2016	1.073.818	13,5
2017	80.810.525	2016-2017	995.654	12,4
2018	82.003.882	2017-2018	1.193.357	14,7

Kaynak: TÜİK, 2019b,c.

Cumhuriyetten bu yana Türkiye nüfusunun devamlı artışı, iç göçün de etkisiyle birlikte kentlerin sayısının hızla artmasına neden olmuş, kentlerin sayısı da hızla artarak metropollerini meydana getirmiştir. Metropollerin artışı ile birlikte, yakın tarım alanları yerleşime açılmış, gecekonduların sayısı hızla artmış, çevre, ulaşım ve yeşil alan sorunları yaşanmıştır. Bununla birlikte çalışabilir nüfus oranının artması, yeni iş alanlarının yaratılmasını gerekli kılmış, kaynakların yetersizliği ise işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur (Gümüş, 1998: 64).

Bir sonraki bölümde doğum ve ölüm göstergelerindeki değişimler ile dış göçlerdeki değişimle, Türkiye nüfusunda yaşanan değişimin seyri detaylı olarak incelenmiştir.

4. 2. Doğum Göstergelerinde Değişim

Nüfus değişimine neden olan temel etmenleri/faktörleri bilindiği gibi doğum, ölüm ve göç oluşturmaktadır. İki temel demografik faktör olan doğum ve ölümler; nüfusun, yaş ve cinsiyet dağılımını belirler. Türkiye’de doğum oranları azalma eğilimindedir. 15-49 yaş arasındaki yani doğurgan yaştaki kadın başına sahip olabileceği toplam çocuk sayına toplam doğurganlık hızı denmektedir (Akbaş, 2016: 10). “Genel Nüfus Sayımlarında, 1970 yılından itibaren kadının yaşamı boyunca doğurduğu çocuk sayısı derlenerek, doğurganlık ile ilgili derlenmeye başlanmıştır. Bu bilgi ile birlikte 1980 yılından itibaren güncel doğurganlık düzeyinin belirlenmesi amacıyla sayımdan önceki son bir yılda gerçekleşen doğumlar derlenmeye başlanmıştır” (DİE, 2003: 37). Türkiye’de genel doğurganlık hızı 1980 yılında ‰105,3, 2001 yılında ‰82,7 iken, 2010 yılında ‰72,8 ve 2018 yılında ise ‰66,8’e, bu süreçte kaba doğum hızları da 2001 yılında ‰20,3 iken, 2010 yılında ‰17,2 ve 2018 yılında ise ‰15,3’e düşmüştür. Türkiye’de toplam doğurganlık hızı 1960-65’li yıllarda 6,2 iken (Atalay, 1994: 258), bu oran Tablo 3’de de görüleceği üzere önce 1980 yılında 3,41’e, 1990 yılında 2,65’e, 2001 yılında 2,38’e, 2018 yılında ise 1,99 seviyelere kadar düşmüştür. Dünya’da ve ülkemizde ekonomik ve sosyal gelişme arttıkça dolayısıyla da refah seviyesi arttıkça doğum oranları azalış göstermiştir. Anne olma yaşının yükselmesi de doğum oranlarının azalmasında önemli rol oynamaktadır. 1980 yılında ortalama anne olma yaşı 28,16 iken, 2001 yılında 26,2’ye düşmüş sonrasında ise, 2018 yılında bu yaş 28,9’a yükselmiştir.

Tablo 3: Doğum Oranları (1980-2018)

Yıllar	Toplam Doğurganlık Hızı	Genel Doğurganlık Hızı (%)	Kaba Doğum Hızı (%)	Anne Medyan Yaşı
1980	3,41	105,3	24,7	28,16
1985	2,59	81,15	19,5	28,63
1990	2,65	83,68	20,9	27,71

2000	2,53	86,5	21,6	28,08
2001	2,38	82,7	20,3	26,7
2005	2,12	74,3	18,2	27,0
2010	2,08	72,8	17,2	27,7
2014	2,18	74,4	17,5	28,4
2015	2,15	72,9	17,1	25,5
2016	2,11	71,0	16,5	28,6
2017	2,07	69,6	16,1	28,7
2018	1,99	66,8	15,3	28,9

Kaynak: DİE, 2003; TÜİK, 2019ç,

Doğurganlığın ölçümü amacıyla kullanılan çocuk-kadın oranı 0-4 yaş grubu çocuk sayısının 15-49 yaşlarındaki kadın sayısına oranını göstermektedir. 1945 yılından itibaren çocuk-kadın oranı hesaplanmakta olup, 1945 yılında % 555 olan oran, 1960 yılında en yüksek seviyeye (% 989) ulaşmış olup, 2018 yılında ise % 329'a düşmüştür (Tablo 4). "Türkiye nüfusunda, önemli bölgesel farklılıklara rağmen doğurganlık oranlarındaki düşüşün devam etmesi, yıllık nüfus artış hızını önemli ölçüde düşürmüştür" (Yakar, 2012: 401). Tümertekin ve Özgüç (2016:233) toplam doğurganlık oranının nüfusu sürdürmek için gerekli 2,06'nın altına düşene kadar Türkiye'nin mutlak nüfus miktarları artışını sürdüreceğini belirtmişlerdir. "2012 yılında yapılmış olan 2023 nüfus projeksiyon çalışmasıyla ortaya çıkan öngörüler sebebiyle, 2014 yılı itibariyle Türkiye nüfus politikasının da tekrar pronatalist yönde değişmesine karar verilmiştir" (Sertkaya Doğan, 2018a: 35). Bu kapsamda doğurganlığı artırıcı politikalar uygulanmakta olup, 2014 yılında toplam doğurganlık hızı 2,18, 2015 yılında 2,15 ve 2018 yılında 1,99 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4: Çocuk-Kadın Oranları (1945-2018)

Yıllar	0-4 Yaş Toplam Çocuk Sayısı	15-49 Yaş Toplam Kadın Sayısı	Çocuk-Kadın Oranı (%)
1945	2.471.504	4.456.756	555
1950	3.090.323	5.055.604	611
1955	3.858.713	5.563.901	694
1960	4.255.861	6.093.778	698
1965	4.617.070	6.886.831	670
1970	5.255.136	8.005.135	656
1975	5.701.249	9.124.064	625
1980	5.960.623	10.509.323	567
1985	6.077.201	12.148.469	500
1990	5.954.744	14.098.160	422
2000	6.584.822	18.201.844	362
2010	6.178.723	19.710.037	319
2018	6.484.986	21.331.734	329

Kaynak: TÜİK, 2019b,c.

Tablo 5: Cinsiyete Göre Doğum Sayıları (1950-2018)

Yıllar	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Erkek	331.729	422.105	470.535	541.853	572.603	651.432	647.859	641.056
Kadın	291.567	388.234	485.954	518.322	543.890	615.319	613.310	607.791
Toplam	623.296	810.339	956.489	1.060.175	1.116.493	1.266.751	1.261.169	1.248.847

Kaynak: TÜİK, 2011 ve 2019ç.

Türkiye’de toplam doğum sayıları Tablo 5’de gösterilmiş olup, 1950 yılı ile 2018 yılı arasında toplam nüfus artış oranıyla birlikte doğum sayıları % 100 oranında artış göstermiştir.

Türkiye’de 2006 yılından önce doğurganlığın en fazla olduğu 20-24 yaş grubu, 2006 yılından itibaren 25-29’a yükselmiş olduğu Tablo 6 incelendiğinde görülmektedir. Bu yaş grubu ile birlikte 30-34 yaş grubunun yükselmesi de devam etmektedir. 2001-2018 yılları arasında 15 yaş altı doğum miktarlarında % 93,9 azalış, 30-34 yaş grubunda ise % 54 artış gerçekleşmiştir. “Bu durum geçen 16 senede eğitim seviyesinin artması, kadınların aktif iş hayatına daha yüksek oranlarda katılması ve bunlarla eş güdümlü olarak demografik yapıda yaşanan sosyo-kültürel değişimin en önemli göstergelerinden biridir” (Sertkaya Doğan, 2018a: 36). Batı Avrupa’nın demografik dönüşümü sürecinde olduğu gibi doğurganlığın en fazla olduğu yaş grubu ileride 30-34 yaş grubuna kayacaktır. Bu durum ise ileride doğum sayısının azalmasına neden olacaktır (Koç vd., 2010: 56).

Tablo 6: Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar (2001-2018)

Yıl	Toplam	<15	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50>
2001	1.323.341	2.730	154.330	436.558	373.702	197.347	113.249	29.677	8.947	2.094
2005	1.244.041	1.721	123.505	391.952	167.167	229.505	90.459	30.531	5.544	1.400
2006	1.255.432	1.649	121.787	380.008	392.086	228.381	90.245	32.427	4.631	1.320
2010	1.261.169	716	102.184	344.108	396.887	261.678	117.392	24.609	4.132	624
2018	1.248.847	167	59.997	284.121	391.236	304.138	161.706	33.813	2.382	289

Kaynak: TÜİK, 2011 ve 2019ç.

Türkiye’de bölgesel olarak doğurganlık oranlarında farklılıklar bulunmaktadır. Aydın, Bostan ve Özgür (2018), tarafından yapılan bir çalışmada doğurganlık oranlarının bölgesel düzeyde farklılıklar gösterdiğini, eğitim durumu ile sosyo-kültürel farklılıkların doğurganlık düzeyindeki etkisini; “okur-yazar olmayan kadın oranı yükseldikçe, toplam doğurganlık hızı değerinde de bir artış olmaktadır. Bu özellik, Türkiye’nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde hâkimdir... Doğurganlık ile eğitim düzeyi arasında ise negatif bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi arttıkça, TDH’de [Toplam Doğurganlık Hızı] bir azalış söz konusu olmaktadır” şeklinde belirtmişlerdir (Aydın, Bostan ve Özgür, 2018: 42).

4. 3. Ölüm Göstergelerinde Değişim

Nüfus artışına veya azalışına neden olan diğer bir faktör de ölüm oranlarıdır. Türkiye’de sağlık koşullarında iyileşme, salgın hastalıkların önlenmesi neticesinde, anne ve bebek kayıplarının azalmasına ve dolayısıyla kaba ölüm hızlarının yıllar içerisinde azalmasına neden olmuştur. Türkiye’de ölüm hızı 1960-65’li yıllarda ‰ 15,3 iken (Atalay, 1994: 258), Tablo 7’de de görüleceği gibi bu sayı 2018 yılında ‰ 5,2’ye düşmüştür. Benzer şekilde bebek ölüm hızları da 1960-1965 yılları arasında ‰ 208 iken

(Atalay, 1994: 258), bu sayı 2018 yılında % 9,3'e düşmüştür. Bununla birlikte doğuştan beklenen yaşam süresi yani ortalama ömür artmıştır. 1970 yılında bu sayı 55 iken (Kadınlarda 57, Erkeklerde 53), 2017 yılında 78'e yükselmiştir. Doğuştan beklenen yaşam süresi tüm dünyada olduğu gibi kadınlarda (80,7), erkeklerden (75,3) daha yüksektir.

Tablo 7: Ölüm Hızları ve Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi (1960-2018)

Yıllar	Ölüm Hızı (%)	Bebek Ölüm Hızı (‰)	Çocuk Ölüm Hızı (‰)	Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi
1970	-	150	60	55,0
1980	24,9	126	47	59,0
1990	21,0	67	16	67,5
2000	7,25	43	7	71,0
2010	5,0	12,0	15,5	76,1
2012	5,0	11,6	14,4	76,8
2018	5,2	9,3	11,4	78,0

Kaynak: Atalay, 1994: 258; Koç vd., 2010; TÜİK, 2019ç,d.

Türkiye'de ölüm olayları ile bilgiler 1949 yılı sonuna kadar bütün il merkezlerinde hesaplanmış ama sadece 25 il merkezi için veriler yayınlanmıştır. 1 Mart 1957 yılından itibaren bütün il ve ilçe merkezlerinden toplanmaya başlanmıştır (Sertkaya Doğan, 2018a: 32). Bu nedenle ülke genelinde sonuçlar varabilmek amacıyla, Tablo 8'de 1960 yılından itibaren ölüm miktar ve oranlarındaki değişimler gösterilmiştir. 2010 ve 2018 yıllarında yaş grubunu göre ölümlerde 55-64 yaş grubu, 55-74 yaş grubu ile 65 üstü (65+) yaş grubu, 75 üstü (75+) olarak gösterilmiştir. 1 yaş altı (0-11 ay) ölümlerin hem sayısal hem de oransal olarak azalışta olduğu görünmekte olup, 1960 yılında toplam ölümlerin % 34,2'sini oluşturan 1 yaş altı ölümler 2018 yılında % 2,7'ye düşmüştür. Aynı şekilde 1-4 yaş, 5-14 yaş ve 15-34 yaş grubundaki ölümler de azalış göstermiştir. Buna karşılık 35-54 yaş grubundaki ölümler 1960-2000 yılları arasında devamlı artış göstermiş, 55-64 yaş grubu ölümler ise 1980 ve 2000 yıllarında bir önceki sayıma göre düşüş göstermekle birlikte artış içerisinde olmuştur. 2010 ve 2018 yılları arasında 55-74 yaş grubu ile sonuçlar gösterilmiş olup, bu grubun oranları sırasıyla % 33,6 ve 33,7 olarak gerçekleşmiştir. 2010 ve 2018 yılları arasında 75 yaş üstü sonuçlar gösterilmiş, bu grubun ölüm oranları sırasıyla % 44,9 ve 50,7 olarak gerçekleşmiş olup, oranların yükseldiği görülmektedir.

Tablo 8: Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Ölümler (1960-2018)

Yıl	Cinsiyet	Yaş Grupları							
		Toplam	0-11Ay	1-4 Yaş	5-14 Yaş	15-34 Yaş	35-54 Yaş	55-64 Yaş	65/75+
1960	Toplam	96.404	33.018	11.117	2.936	6.881	10.105	10.313	21.490
	%	100	34,2	11,5	3,0	7,1	10,5	10,7	23,0
	Erkek	51.222	17.759	5.539	1.646	3.828	6.338	6.338	9.286

Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar

	Kadın	45.181	15.259	5.578	1.290	3.053	3.587	3.975	12.123
1970	Toplam	104.556	29.150	6.231	2.736	6.634	11.121	13.238	33.528
	%	100	27,9	6,0	2,6	6,3	10,6	12,7	32,1
	Erkek	58.054	16.028	3.227	1.609	4.151	7.368	8.606	15.856
	Kadın	46.502	13.122	2.954	1.127	2.483	3.752	4.632	17.672
1980	Toplam	130.062	31.549	6.377	2.994	8.051	15.429	13.067	50.447
	%	100	24,3	4,9	2,3	4,1	11,9	10,0	38,8
	Erkek	73.273	17.353	3.389	1.784	5.413	10.571	8.757	24.789
	Kadın	56.789	14.196	2.988	1.210	2.638	4.858	4.310	25.658
1990	Toplam	150.292	21.871	3.479	2.696	7.968	19.458	25.875	68.444
	%	100	14,6	2,3	1,8	5,3	12,9	17,2	45,9
	Erkek	85.284	12.111	1.888	1.588	5.253	13.201	17.160	33.778
	Kadın	65.008	9.760	1.591	1.108	2.715	6.257	8.715	34.666
2000	Toplam	174.315	15.543	2.907	2.108	8.515	23.841	26.400	95.001
	%	100	8,9	1,7	1,2	4,9	13,7	15,1	54,5
	Erkek	98.368	8.765	1.622	1.251	5.424	16.350	17.332	47.624
	Kadın	75.947	6.778	1.285	857	3.091	7.491	9.068	47.377
2010	Toplam	366.471	15.164	4.328	5.270	14.702	39.717	123.215	163.961
	%	100	4,1	1,2	1,4	4,0	10,8	33,6	44,9
	Erkek	200.445	8.242	2.292	2.849	9.868	26.612	76.297	74.194
	Kadın	166.026	6.922	2.036	2.421	4.834	13.105	46.918	89.767
2018	Toplam	426.106	11.629	2.611	2.491	12.706	37.254	143.541	215.874
	%	100	2,7	0,6	0,6	3,0	8,7	33,7	50,7
	Erkek	232.799	6.311	1.420	1.459	9.216	24.834	92.387	97.172
	Kadın	193.307	5.318	1.191	1.032	3.490	12.420	51.154	118.702

Kaynak: TÜİK, 2011 ve 2019ç.

5. Göçler

Nüfus artışına neden olan temel etmenler biri de göçlerdir. Göç, en genel tanımı ile insanların bir yerden başka bir yere değişik sebepler yüzünden hareket etmesidir. Göçler ülke içerisinde cereyan ediyorsa iç göç, ülke sınırını aşıyorsa dış göç olarak isimlendirilir.

5.1. İç Göçler

İç göçler; hem göç veren hem de göç alan yerleşim yerlerindeki toplumsal yapıyı etkilemektedir. Türkiye’de, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sanayileşme faaliyetlerinin etkisiyle birlikte iç göçler de başlamıştır. Tarımda modernleşme ve hızlı nüfus artışı iç göçlere ivme kazandıran yeni etmenleri oluşturmuştur. Aslında köylerden kente yaşanan ilk göçlerin sebebi köylerde yaşanan ekonomik yoksunluktur (Bostan, 2017: 5). Tanoğlu (1969: 199) da benzer şekilde iç göçlerin “şehirlerin artan cazibesi neticesi değil, ziraat sahalarında artan demografik tazyik neticesinde” gerçekleştiğini, yani kırsal nüfusun hızlı artışıyla kırsala olan baskı neticesinde tarıma elverişli toprakların bu nüfusu geçindiremeyecek olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Bu durum ileride açıklanacak olan bölümde de görüleceği gibi kır nüfuslarının 1950 yılına kadar kent nüfusuna göre yüksek artış göstermesi ve 1955 yılından itibaren azalışa geçmesi ile görülmektedir. Türkiye’de iç göçler, “nüfusun ülke içindeki dağılımında büyük değişimlere sebebiyet vermiş, özellikle göç alan yerlerde demografik yapıyı kısa sürede ve önemli ölçüde değiştirmiştir” (Şahin, 2016: 238).

Tablo 9: Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000)

Yerleşim yeri	1975-80	1980-85	1985-90	1995-2000
Toplam	3.584.421 (% 100)	3.819.910 (% 100)	5.402.690 (% 100)	6.692.263 (% 100)
Kentten kente	1.752.817 (% 48,90)	2.146.110 (% 56,18)	3.359.357 (% 62,18)	3.867.979 (% 57,80)
Köyden kente	610.067 (% 17,02)	860.438 (% 22,53)	969.871 (% 17,95)	1.168.285 (% 17,46)
Kentten köye	692.828 (% 19,33)	490.653 (% 12,84)	680.527 (% 12,60)	1.342.518 (% 20,06)
Köyden köye	528.709 (% 14,75)	322.709 (% 8,45)	392.935 (% 7,27)	313.481 (% 4,68)

Kaynak: TÜİK, 2016.

1960-70 yıllarında göçlerin önemli kısmı köyden kente olurken, 1970’lerin sonlarında ise kentten kente doğru oluşmuştur (İçduygu ve Ünalın, 1998: 43). Tablo 9’da görüleceği üzere özellikle 1975-2000 döneminde kentten kente göçler toplam göçlerin ağırlığını oluşturmuştur. 1945-1990 arasında kentsel büyüme; kırdan (köyden) kente olan göçten (% 52’si) kaynaklanırken, doğal nüfus artışı (% 30), kentlerin yeniden sınıflandırılması (% 15) ve yurt dışına yapılan göçler (% 3) değişik oranlarda da etkili olmuştur (İçduygu vd., 1998: 208-209). Bunun yanında; ölüm oranlarındaki hızlı düşüş ve sabit kalan doğum oranları da bunda etkili olmuştur (Yalçın, 2004: 113). 1990-2000 yılları arasında, “Türkiye’de her dört kişiden biri doğduğu ilin dışına göç etmiştir” (Şahin, 2016: 239).

5.2. Dış Göçler

Türkiye’nin toplam nüfus sayısını ve artış oranını etkileyen göçler ise dış göçlerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1924) özellikle mübadele yolu ile Yunanistan’dan (Batı Trakya’dan) gelen göçmenlerin (149.851 göçmen) nüfus artışına önemli etkisi olmuştur. 1950 yılından sonra bu sefer Bulgaristan’dan gelen Türk soyluların göçü de nüfus artışını etkilemiştir. “Nüfus mübadelesi sırasında

Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelenlerin yerleşmesiyle nüfus miktarı artmış, geldikleri bölgede yaptıkları zirai faaliyetler yanında çeşitli kültürleri, teknik ve yöntemleri getirmişlerdir. Özellikle 1950-1951 göçü neticesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye 154.393 göçmen gelmiştir" (Tanoğlu, 1953: 132). 1954 yılından sonra da Türkiye'ye yönelen dış göç hareketi Yugoslavya üzerinden devam etmiştir (Doğan, 2018: 299). Bu süreçte gerçekleşen göçler; Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi ve NATO'ya üye olması nedeniyle, Sovyetler Birliği'nin yönlendirmesiyle eski doğu bloğu ülkelerinin Türk nüfusuna uyguladıkları baskılar neticesinde gerçekleşmiştir (Tanoğlu, 1953: 130 ; Şahin, 2016: 242).

1927-1965 yılları arasında nüfusumuz 17.743.151 kişi artış göstermiştir. Yurt dışında çalışan ve 1965 Genel Nüfus Sayımında sayılmayan 200.000 Türk bu sayıya ilave edildiğinde, artış 17.943.151 kişiye ulaşmaktadır. Tanoğlu (1969: 185-186), 1927-1965 yılları arasında Türkiye'ye 700.000 bin kadar göçmen geldiğini belirtmiştir. Hatay'ın 1939 yılında 208.116 nüfusuyla (Hatay iline bağlanan Dörtöl ve Hassa kazalarının nüfusu dâhil değildir) Türkiye'ye katılması da Türkiye nüfusunun artışında etkisi olmuştur. Özetle nüfus artışını etkileyen göçlerin veya dış göçlerin 1927-1965 yılları arasındaki nüfus artışına etkisi % 3,9, Hatay'ın ülkemize katılmasından (doğanların sayısının ölenlerin sayısından fazla oluşundan) kaynaklanmıştır. Doğanay (2014: 176-177) ise, 1927-1935 yılları arasında Türkiye'ye 618.506 göçmen geldiğini, bu yıllar arasında nüfusun 2.139.798 artış gösterdiğini, dış göçlerin nüfus artışına etkisinin % 28,9 olduğunu belirtmiştir. Yine 1950-1955 yılları arasında Türkiye'ye 250 bin kadar, 1955-1960 yılları arasında ise 294 bin kadar göçmenin geldiğini ve dış göçlerin nüfusa olan etkisinin sırasıyla % 8 ile % 7,9'un biraz üzerinde olduğunu belirtmiştir. Geray (1970: 18), farklı olarak 1923-1927 yılları arasında göçmenlerin nüfus artışındaki payının % 22,8, 1927-1935 yılları arasında % 9,17, savaş yılları olan 1940-1950 yılları arasında ise % 2 seviyesinde olduğunu belirtmiştir. Tandoğan (1994: 45), 1923-1960 yılları arasında Türkiye'ye gelen göçmen sayısının 1.200.000'i aşkın olduğunu ve gelenlerin % 34'ünü Yunanistan'dan gelen göçmenlerin oluşturduğunu belirtmiştir. Geray (1970: 18) da benzer bir istatistikle, aynı dönemde Türkiye'ye gelen göçmen sayısının 1.232.139, Türkiye'den giden göçmen sayısının ise 193.509 olduğunu, dış göçlerin nüfus artışındaki payının % 6,6 oranında olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'de iç ve dış göç ile ilgili bilgiler 1975 nüfus sayımı ve sonrasında gerçekleşen nüfus sayımlarında derlenmeye başlanmıştır. 1975-2000 yılları arasında yurt dışından ülkemize gerçekleşen göç Tablo 10'da da görüleceği gibi en fazla 1980-1985 döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönem de yurt dışından ülkemize gelen nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı ‰ 9,2 olarak gerçekleşmiştir. 1980-1985 yıllarında nüfus artış hızı bir önceki ve bir sonraki döneme göre ‰ 24,88 olarak yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Bu artışta, doğum ve ölüm oranlarının yanında yurt dışından ülkemize gelen nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının önemli bir etkisi de olmuştur. 1995-2000 döneminde ülkemize yurtdışından göç eden ülkeleri sırasıyla Almanya, Bulgaristan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti oluşturmuştur (TÜİK, 2005: 38-39). 1985 yılından itibaren de yurt dışından gelen nüfus oranı azalmaya başlamıştır. Doğanay (2014: 213-215), 1923-2010 yılları arasında dış göçlerle Türkiye'ye 2.268.270 göçmen geldiğini ve nüfus artışına etkisini ise sadece % 3,75 oranında gerçekleştirmiş olduğunu, Bekdemir (2016: 199) ise 1923-2012 yılları arasında dış göçlerle Türkiye'ye gelen göçmen sayısını yaklaşık 2.245.000 olarak belirtmiştir. Özetle 1923 yılından günümüze dış göçlerin nüfus artışına etkisi yukarıda örnekleriyle belirtilmiş olmakla birlikte, doğal nüfus artış (doğumların ölümlerden fazla olması) oranının etkisi % 95'in üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 10: Yurt Dışından Göç Eden Nüfus ve Oranı (1975-2000)

Yıllar	1975-80	1980-85	1985-90	1995-2000
Sayısı	254.171	410.232	388.994	234.111
Oranı (‰)	6,6	9,2	7,7	3,8

Kaynak: TÜİK, 2005.

Doğum yerine göre nüfus (1935-2000) istatistikleri ile ikâmet ettiği il ve doğum yeri durumuna göre nüfus istatistiklerinde (2014-2018) yurt dışında doğanların toplam nüfusa oranı Tablo 11’de gösterilmiş olup, en yüksek orana 1935 yılında % 5,95 ile en düşük orana ise 1975 yılında % 0,33 ulaşılmıştır. 1975 yılında görülen düşüş 1973 Dünya Ekonomik Krizinden dolayı yurt dışında yaşayan ve yurt dışı doğumlu vatandaşlarımızın 1975 Genel Nüfus Sayımında ülkemize gelememesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. 2018 yılında ise bu oran % 2,8 olarak gerçekleşmiştir. “Doğum yerine göre nüfus, göçün yorumlanmasında kullanılan göstergelerden biridir. Ülkenin göç aldığı durumda yurtdışı doğumlu olanların payı artmaktadır” (DİE, 2003: 29). Bu oranlar Türkiye’nin nüfus artışıındaki dış göçlerin etkisini göstermektedir.

Tablo 11: Yurt Dışında Doğanların Sayısı ve Oranı (1935-2018)

Yıllar	Sayı	Oran (%)	Yıllar	Sayı	Oran (%)
1935	962.159	5,95	1985	934.990	1,85
1950	755.529	3,61	1990	1.133.152	2,01
1960	952.515	3,43	2000	1.260.530	1,86
1965	903.074	2,88	2014	1.459.775	1,9
1970	889.170	2,50	2015	1.592.437	2,0
1975	134.746	0,33	2016	1.777.290	2,2
1980	868.195	1,94	2018	2.278.490	2,8

Kaynak: DİE, 2003; TÜİK, 2019c.

1923-1969 yılları arasında Türkiye’den yurt dışına göç edenler de olmuştur. Göç edenlerin en fazla grubunu mübadele sonucu Yunanistan’a giden 149.851 kişi oluşturmuştur. Bu dönemde Türkiye’den Yunanistan ve İsrail (1948-1967 yılları arasında 38.100 kişi) dâhil diğer ülkelere 194.720 kişi göç etmiştir (Darkot, 1056: 87; Geray, 1970: 10). Türkiye’den dışarıya doğru gerçekleşmiş işgücü göçü 1950’li yıllardan itibaren başlamış olup, 1960’lı yıllardan itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Resmi olarak ilk işgücü göçü, yapılan anlaşmalar sonucunda Batı Almanya’ya 1961 yılında başlamıştır. Türkiye’den yurtdışına 1961-1986 yılları arasında 1.203.952 kişi, 1961-2010 yılları arasında ise 2.078.429 kişi göç etmiştir (Doğanay, 2014: 224; Şahin ve Doğanay, 1999: 178). Bunların bir kısmı emekli olduktan sonra kesin dönüş yapmış, özellikle ikinci ve üçüncü kuşak ise kalmayı sürdürmeye devam etmektedir. Türkiye’den yurtdışına gerçekleşen göçün nüfus artışına veya azalışına etkisi olmadığı değerlendirilmektedir. 1927 ve 2000 yılı nüfus sayımı bilindiği gibi doğrudan görüşme yöntemi uygulanmış, sokağa çıkma yasağı uygulanmış ve evlerde bulunan herkes sayılmıştır. “Sayım günü sınırlarımız içinde bulunan ancak yurtdışında ikamet eden kişiler sayıma dâhil edilmişlerdir” (DİE, 2003: 4). Yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın önemli bir oranının bu seçimlerde Türkiye’de bulunarak genel nüfus sayımlarında sayıldıkları değerlendirilmektedir. 2007 yılından itibaren ADNKS ile artık sadece “ülkemiz sınırları içinde yaşayan hane halklarındaki kişiler, hane halkı teşkil etmeyen kurumsal yerlerde kalan kişiler, göçebeler, evsizler ile Türkiye’de ikamet eden yabancı uyruklu kişiler kapsamıştır. Yurtdışında ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ise kapsama dâhil edilmemiştir” (TÜİK, 2011: 3) Bu nedenle yurtdışında ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları bu yeni sistem ile sayılmamakta olup, Türkiye’de ikamet eden yabancı uyruklular ile yurtdışında yaşayıp da Türkiye’ye dönüş yapan ve yurt dışında doğanlar sayılmaktadır. Bu durumu Tablo 12 ile 2016 ve 2017 yılı için oluşturulan istatistikler ile görebiliriz. 2016 yılında net göç artı 202.961 iken, 2017 yılında ise 212.693’e yükselmiştir.

Tablo 12: Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Giden Göç (2016-2017)

Yıllar	Türkiye'ye Gelen Göç			Türkiye'den Giden Göç		
	Toplam	T.C. Vatandaşları	Yabancı Uyruklular	Toplam	T.C. Vatandaşları	Yabancı Uyruklular
2016	380.921	107.052	273.869	177.960	69.326	108.634
2017	466.333	101.772	364.561	253.640	113.326	140.314

Kaynak: TÜİK, 2018.

Yurt dışına giden işgücü göçünün işsizlik sorununa çözümün yanında, ülkemize gelen dövizin etkisi ve milli gelirimize katkısı da bulunmaktadır (Bekdemir, 2016: 200). “Dış ülkelerdeki nüfusumuzun, günün birinde geriye, Anavatana gönderileceklerinden kuşquamız olmamalı ve ekonomik hazırlıklarımızı buna göre yapmalıyız” (Doğanay, 2014: 224). Gelecekte nitelikli (vasıflı) insan gücünün ülkemize gelmesi durumunda demografik dönüşümün seyri de değişecektir (“Türkiye'nin Demografik Dönüşümü”, 2013). Bu durumda bu nüfusun Türkiye'nin demografik dönüşümünde oynayacağı etki de dikkate alınmalıdır.

6. Türkiye Nüfusunun Özellikleri

Nüfusun daha iyi analiz edilmesi ve Türkiye'nin demografik dönüşümünün tespit edilebilmesi için, nüfusun özelliklerinin de bilinmesi gerekmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin işgücünün karşılanması, savunma ve sosyal ihtiyaçların tespit edilmesi ve beş yıllık kalkınma planlarının tespit edilmesi için bu verilere ihtiyaç duyulmaktadır. “Sosyal ve ekonomik amaçlı planlamalarda, stratejilerin isabetli seçilebilmesi bakımından, nüfus miktarı kadar önemli olan bir sorun da, nüfus yaş yapısının bilinmesi ve analiz edilmesidir” (Doğanay, 2014: 185).

Bu bölümde Türkiye nüfusunun özellikleri kısaca açıklanacaktır. 1935 yılında 0-14 yaş grubu, Türkiye nüfusunun % 41,2'sini oluştururken, doğurganlık oranının azalması ile 2018 yılında % 23,4'e düşmüştür. 65 yaş üstü olan yaşlı nüfus ise aynı dönemlerde % 3,9'dan, % 8,8'e yükselmiştir (TÜİK, 2019b, c). Birleşmiş Milletlerin tanımına göre bir ülkedeki yaşlı nüfusun oranı % 8 ile % 10 ise o ülke nüfusunun “yaşlı”, % 10'unun üzerinde ise o ülke nüfusunun “çok yaşlı” olduğu belirtilmektedir (Sertkaya Doğan, 2018a: 31). “Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının % 10'u geçmesi nüfusun yaşlanmasının bir göstergesidir. Ülkemizde yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarına göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir. Küresel yaşlanma süreci olarak adlandırılan “demografik dönüşüm” sürecinde olan Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip görünse de, mutlak yaşlı sayısı oldukça fazladır” (TÜİK, 2012). Türkiye % 8,8 oranı ile “yaşlı” ülke durumunda olup, nüfus her geçen yıl yaşlanmaktadır. İleriki bölümlerde de görüleceği üzere 2080 nüfus projeksiyonuna göre 2023 yılında Türkiye'nin yaşlı nüfus oranı % 10,2'ye yükselerek, Türkiye “çok yaşlı” ülkeler arasına girecektir. Çalışma çağındaki nüfus oranı (15-64 yaş) ise 1935'de % 54,4 iken, 2018 yılında % 67,8'e yükselmiştir. Aslında bunda bebek ölüm oranlarının düşmesinden çok, önceki dönemlerde görülen yüksek doğurganlık oranının etkisi önemli rol oynamaktadır. Çalışma çağındaki bulunan yüksek nüfus Türkiye'ye işgücü ve kalkınma için büyük bir fırsat sunmaktadır. Ama aynı zamanda işsizlik oranlarının etkisi ile birlikte istihdam üzerinde baskıya da neden olmaktadır.

Bağımlılık oranları çalışan nüfusun kendisiyle birlikte bakmakla yükümlü olduğu nüfusun oranını temsil etmektedir. 1980 yılına kadar çalışan her 100 nüfusa karşılık ortalama 80 kişi düşmekteyken, 1985 yılından itibaren azalarak 2018 yılında toplam yaş bağımlılık oranı % 47,4'ye kadar düşmüştür. Çalışan nüfus üzerindeki baskı azalmakta, milli gelire katkısı olmayan (0-14 ile 65+ yaş) nüfus kitlesi düşmektedir. Yaşlı bağımlılık oranı da 1935 yılında % 7,4 iken, 2018 yılında % 12,9'a yükselmiştir (TÜİK, 2019b, c). İlerleyen yıllarda toplam bağımlılık oranının artma eğilimine girmesi, yaşlı bağımlılık oranının yükselmesi sonucunda oluşacaktır. Yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranına göre çalışma çağındaki nüfusa ve ülke ekonomisine daha ağır yük getirmektedir. Yaşlı nüfusun

sağlık harcamaları ve sosyal güvenlik giderleri, genç nüfusa göre daha maliyetlidir. Türkiye'nin ortanca yaşı diğer ifade ile medyan yaşı 1935 yılında 21,2 iken 2018 yılında 32'ye yükselmiştir (TÜİK, 2019b, c). Medyan yaş ne kadar yükselirse nüfus da o kadar yaşlanır. Bu gösterge de Türkiye'nin yaşlandığını bize göstermektedir. Kırdan kente olan göç ve doğurganlık oranları nedeniyle kırsal nüfusun medyan yaşı daha yüksektir. Bunda bilindiği gibi iç göçlere daha çok genç nüfusun katılması ile emekli olan yaşlı nüfusun kırsalda yaşamayı tercih etmesi sebep olmuştur.

Türkiye'de 1927 yılında cinsiyet oranı 93 iken, 2018 yılında 100,7 olmuştur. 1940 yılında bu oran 100 olarak dengede iken, bundan sonraki yıllarda 100'ün üzerinde seyretmiş olup, 1960 yılında en yüksek sayı olan 103'e yükselmiş, 2000 yılında ise 102'ye düşmüştür. Cinsiyet ve doğum oranlarıyla ilgili, çalışma çağındaki erkek nüfus sayısı, işgücü açığı veya fazlalığı gibi sonuçlara neden olabilmektedir. Türkiye'de hane başına düşen aile nüfus sayısı 1955 yılında 5,68 iken bu oran 2018 yılında 3,4'e düşmüştür (TÜİK, 2019b, c). Bunda en önemli etken kentleşmenin etkisi ile çekirdek aile yapısının yaygınlaşmasıdır. Demografik dönüşüm sürecinin doğal bir sonucu olarak, Türkiye'de tek kişilik aile ve tek ebeveynli aile gibi yeni aile biçimleri ortaya çıkmakta ve daha da yaygınlaşmaktadır. Bu dönüşümün yaşlı nüfus üzerinde etkileri; işbölümünde yaşlıların işlevsiz kalması; yaşlıların iç göç sürecinin de dışında kalması ve yalnızlaşması; yaşlıların bakımı ve korunmasında önemli rolü olan ailenin giderek bu özelliğinden uzaklaşması olarak belirtebiliriz. Türkiye'nin önümüzdeki dönemde en önemli sorunlarından biri de *yaşlılık sorunu* olacağını görülmektedir (Koç vd, 2010: 57).

2018 yılında ortalama hane halkı büyüklüğünün en yüksek olduğu iller; 6,4 kişi ile Şırnak, 5,6 kişi ile Şanlıurfa, 5,5 kişi ile Hakkâri ve Batman illeri, ortalama hane halkı büyüklüğünün en düşük olduğu iller ise 2,7 kişi ile Balıkesir, Çanakkale ve Eskişehir illeri olmuştur (TÜİK, 2019c). Türkiye'nin yaşadığı demografik dönüşüm süreci tüm yerleşim yerlerinde ve bölgelerinde hane halkı büyüklüklerinde de görüldüğü gibi aynı değildir. Türkiye'de kırsal yerleşim yerleri ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise henüz demografik dönüşüm sürecinin son aşamasına ulaşamamışlar, Türkiye'nin 1980'lerdeki demografik yapısı ile benzerlik göstermektedirler. Bu durum "Türkiye'de halen *farklı demografik rejimlerin* mevcut olduğunu ve henüz tam bir *demografik yakınsamanın* gerçekleşmediğini göstermektedir" (Koç vd, 2010: 59).

1927 yılında Türkiye'de köy nüfus oranı % 75,78 iken, 2018 yılında bu oran % 7,7'ye düşmüş, kent nüfus oranı % 24,22'ten % 92,3'e çıkmıştır (TÜİK, 2019b, c). 1927 yılından 1950 yılına kadar Türkiye'de nüfusun kır ve kent ayrımı değişmemiştir. Bunun en önemli nedenlerini; kentleşme oranının düşük olması, iç göçlerin çok az gerçekleşmesi, tarımda makineleşmenin yetersizliği, inşaat sektörünün yetersizliği, ulaşım ve iletişimin yetersizliği vb. faktörler oluşturmuştur. 1980 yılından sonra kent nüfusundaki artış oranındaki yükseklik, iç göçlerin etkisi ile idari bölünüş yapısında meydana gelen değişiklik nedeniyle bazı bucak ve köylerin ilçe olmasından kaynaklanmaktadır. Kırdan kente yapılan göçlerin etkisi ile kentlerde yaşayan nüfus oranı 2000 yılında % 64,9'a, 2010 yılında % 76, 2'ye yükselmiştir. 2010 yılında 1927 yılındaki kır-kent oranı tersine dönüşmüştür. Kentleşmenin oluşumu ile Türkiye'nin demografik yapısında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bunlardan; Kadınların iş sektörüne olan katılımının artması, okullaşma oranlarının yükselmesi, hizmet sektörünün katkısının artması, doğurganlık oranlarının azalması, bebek ölüm oranlarının azalması, anne olma yaşının yükselmesi, hane halkı büyüklüğünün azalması bunlardan sadece bazılarıdır.

15-64 yaş grubundaki nüfusu çalışma çağındaki nüfus (TÜİK verilerinde işgücü istatistikleri 15 yaş üstü nüfus dikkate alınarak hesaplanmıştır) oluşturmaktadır. Türkiye'de çalışma çağındaki nüfusun işgücüne katılma oranı 2018 yılında % 58,4 olup, bunların % 12,6'sını ise işsizler oluşturmaktadır (TÜİK, 2019e). Türkiye'de çalışma çağındaki nüfusun yarısının aktif iş hayatına girememesinde özetle; kadınların istihdam oranlarının düşüklüğü, kentleşmenin etkisi, orta ve yükseköğretimde okuyanların sayısının artması, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik tedbirler gibi sosyal ve ekonomik etkenler önemli rol oynamıştır (Akbaş, 2016: 23). İstihdam oranında cinsiyete göre farkın en az olduğu alan tarımdır. Kadınların tarım dışı alanlarda istihdam edilenleri ile işgücüne dâhil olmayanların oranı erkeklerden yüksektir. Kadınların eğitim durumu yükseldikçe işgücüne katılım oranları da yükselmektedir. Kentlerde hizmet ve sanayi sektöründe çalışan kadınlar genellikle çocuk sayısı arttıkça işi bırakmak zorunda kalmaktadır. Düşük gelire çalışan kadınlar için okul öncesi eğitim kurumları önemli rol oynamaktadır.

Kadınlara sağlanacak çocuk bakım desteği, esnek çalışma gibi kolaylıklar ile okul öncesi eğitim kurumlarının artırılması veya zorunlu hale getirilmesi, düşük ücretli bakım hizmetlerinin artırılması, doğuma bağlı izinlerin artırılması, doğum sonrası yarı zamanlı çalışma imkânı sağlanması durumunda kadınların işgücünden ayrılmaları azalacak ve katılım oranı artacaktır ("Türkiye'nin Demografik Dönüşümü", 2013). Türkiye'de 1927 yılında tarımda çalışanların oranı yaklaşık % 90 iken, 2018 yılında % 17,7 seviyelerine kadar düşmüştür. 1990 yılından sonra tarımda çalışanların oranı % 50'nin altına düşmüş, hizmet ve sanayi sektörleri artışları hızlanmıştır. Hizmet sektöründe çalışanların oranı 1927'de % 4,8 iken, 2018 yılında 55,8'e ulaşmıştır (TÜİK, 2019e). Hizmet sektörü olan; ticaret, ulaştırma, eğitim, sağlık vb. kollar 1950 yıllarında başlayan iç göçün etkisiyle oluşan kentleşme, turizmin artan ivmesi, teknolojik ve sağlık imkânlarının artışı önemli rol oynamıştır. Türkiye'de % 20'nin altına düşen tarımda istihdam edilen oran gelişmiş ülkelere göre yüksektir. Bu oranın düşen bir ivme ile devam edeceği ve bu sektörde çalışan nüfusun gelişmiş ülkelerde olduğu gibi daha çok hizmet sektörüne kaydığı ve kayacağı değerlendirilmektedir. Bu durum olumlu bir gösterge olsa da hizmet sektöründe çalışan nüfusun daha çok düşük gelir getiren meslek gruplarında yoğunlaşması aslında istenen bir durum değildir. Bu sektörün yüksek gelir getiren ve eğitim düzeyi yüksek nüfustan oluşması aslında arzu edilendir. Türkiye'de hizmet sektörünün daha çok tarım sektöründen gelen ve eğitim düzeyi düşük nüfustan oluşması, ileride "tarım alanlarında görülen gizli işsizlik benzeri bir tabloya neden olacağı" öngörülmektedir (Akbaş, 2016: 25).

1927 yılında Türkiye nüfusunun % 10,6'sı okuryazar iken, % 89,4'ü ise okuryazar değildi. Bu olumsuz şartların iyileştirilmesi adına; eğitim kurumlarının revizyonu, eğitimin yaygınlaştırılması, 1924 Anayasası değişiklikleri, 1928 Harf Devrimi gibi önlemler alınmıştır (Koç vd., 2010). 1935 yılında % 19,25 olan okuryazar oranı, 2017 yılında % 96,7'ye yükselmiştir. 1950 yılından önce okuma yazma bilen nüfus oranı kadınlarda erkeklere nazaran çok düşüktür. 1935 yılında okuma bilen erkek nüfusun oranı kadınlardan % 20 fazla iken, bu oran 2017 yılında % 4,5'e düşmüştür (TÜİK, 2019b, c). Türkiye nüfusunun eğitim durumu sadece okuryazar oranlarının incelenmesiyle anlaşılabilir. Aynı zamanda okullaşma oranlarının da incelenmesiyle daha net bilgilere ulaşılabilmektedir. Günümüzde hala okullaşma oranı okul öncesi düzeyde düşüktür. Okul öncesi eğitim çağındaki çocukların yarısına yakın bu eğitimden yoksun kalmaktadırlar. Çocuklara temel değerlerin verildiği bu dönemin çocuğun sonraki eğitim ve toplumsal hayatında rolü çok önemlidir. Bu oranın yükseltilmesi ve zamanla 12 yıl zorunlu eğitim gibi zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ortaöğretimde 1997-98 döneminde % 37,87 olan okullaşma oranı, erkekler için % 41,39, bayanlar için % 34,16 iken, 12 yıllık zorunlu eğitimin etkisi ile de 2017-18 döneminde ise okullaşma oranı % 83,58'e yükselmiş, cinsiyete göre ise erkekler için %83,77 kadınlar için ise %82,39 düzeyine yükselmiştir. Cinsiyete ilişkin eşitsizlik ortadan kalkmıştır. Son yıllarda cinsiyet dönüşümü yükseköğretimde de görülmektedir (Milli Eğitim İstatistikleri, 2018).

7. Türkiye'nin Nüfus Projeksiyonlarına Göre Demografik Fırsatları

1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş olup, kalkınma planları için nüfus projeksiyonları hazırlanmış ve 1963-1967 yıllarını içeren Birinci Kalkınma Planı dönemiyle birlikte nüfus projeksiyonları yapılmaya başlanmıştır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) dönemi dâhil sekiz adet nüfus projeksiyonu gerçekleştirilmiştir. "Nüfus projeksiyonu doğum, ölüm ve göç hareketlerinin ilerdeki eğilimleri ile ilgili belli varsayımlara dayanarak nüfusun gelecek zamanda gelişmesi hakkında tahminlerin yapılması olarak tanımlanabilir. Nüfus projeksiyonları, sosyal ve ekonomik politikaları yansıtan ve sayısallaştıran, aynı zamanda sektörler için gerekli olan üretici ve tüketici kitlenin tespitinde yardımcı bir araç niteliğini taşımaktadır" (Kocaman, 2002: 2). Nüfus projeksiyonları nüfus artış hızları ve uluslararası göçlerin gelecekteki seyri dikkate alınarak çeşitli senaryolara göre hesaplanmaktadır. Türkiye'de bu çalışmalar, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ihtiyaç duyuldukça yapılmaktadır. 14 Şubat 2013 tarihinde 2012 yılı ADNKS dikkate alınarak oluşturulan 2075 yılı nüfus projeksiyonu ile üç aşamalı senaryo yöntemi uygulanmıştır. Aynı zamanda 2013 ve 2023 yılları için 81 il nüfus tahminleri yapılmıştır. Ana senaryo, projeksiyonlarda kullanılmış olan temel senaryodur. Toplam doğurganlık hızının 2050 yılında 1,65'e düşeceği ve 2050 yılından sonra tekrar artışa geçerek 2075 yılında 1,85'e ulaşacağı senaryodur. Yüksek senaryo olarak da nitelendirilen senaryo ise, toplam doğurganlık hızının kademeli olarak artış göstererek; önce 2020 yılında 2,11'e, 2050 yılında ise 2,50 seviyesine yükseleceği, 2050 yılından sonra da 2075 yılına kadar sabit kalacağı senaryodur. Düşük

senaryo olarak tabir edilen senaryo ise, toplam doğurganlık hızının artış göstererek 2050 yılında 3'e ulaşacağı ve 2075 yılına kadar bu oranda sabit kalacağı varsayılan senaryodur. Son olarak 21 Şubat 2018 tarihinde 2017 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları temel alınarak, biri ana senaryo olmak üzere farklı doğurganlık ve göç varsayımlarını içeren üç ayrı senaryoya (ana, yüksek ve düşük) göre yeni 2080 nüfus projeksiyonları oluşturulmuştur. Türkiye'de demografik göstergelerdeki mevcut eğilimlerin devam edeceği varsayımına dayanarak ana senaryo sonuçlarına göre değerlendirmeler yapılmıştır. Projeksiyonlarda Türkiye toplamı için 2080, iller için ise 2025 yılına kadar veriler oluşturulmuştur (TÜİK, 2019a).

01 Şubat 2019 tarihinde 2018 yılında Türkiye nüfusu 82 milyon 003 bin 882 kişi olarak açıklanmış olup, 2018 yılı için üç ana senaryoya göre belirtilen nüfus tahminlerinden yüksek senaryonun üzerinde nüfus artışı gerçekleşmiştir (Tablo 13) (TÜİK 2019f). Türkiye nüfusunun, ana senaryoya göre; 2023 yılında 86 milyon 907 bin 367 kişiye, 2040 yılında ise 100 milyon 331 bin 233 kişiye ulaşması beklenmektedir. Nüfusumuzun 2069 yılına kadar artarak 107 milyon 664 bin 79 kişiyle en yüksek değerine ulaşması, bu yıldan itibaren azalışa geçmesi ve 2080 yılında 107 milyon 100 bin 904 kişi olması öngörülmektedir. Tablo 13'de farklı senaryolara göre gösterilen nüfus tahminlerine göre; ana senaryoya göre nüfusumuz 2060-2080 yıllarında yaklaşık 107.000.000 civarında durağanlaşacağı, düşük senaryoya göre ise 100.000.000 sınırını zorlayacağı, en yüksek değere 2055 yılında ulaşacağı ve sonraki yıllarda azalmaya başlayacağı, yüksek senaryoya göre ise 2080 yılına kadar artışını sürdüreceği 121.000.000 sınırının aşılabileceğini beklediği görülmektedir. Ana senaryoya göre nüfusumuzun 2040 yılında % 24 artacağı ve 2069 yılında ise % 33 artarak en yüksek miktara ulaşacağı öngörülmektedir.

Tablo 13: Ana Senaryoya Göre Yıllara Nüfus Tahminleri (2018-2080)

Ana Senaryo		Düşük Senaryo		Yüksek Senaryo	
Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Yılı	Toplam Nüfus
2018	81.867.223	2018	81.744.659	2018	81.989.850
2023	86.907.367	2023	86.154.191	2023	87.662.775
2040	100.331.233	2040	97.125.652	2040	103.570.667
2050	104.749.423	2050	110.103.525	2050	99.517.154
2055	106.149.786	2055	99.723.302	2055	112.786.740
2060	107.095.998	2060	99.437.361	2060	115.074.851
2069	107.664.079	2069	97.725.283	2069	118.175.387
2080	107.100.904	2080	94.153.500	2080	121.099.912

Kaynak: TÜİK, 2019f.

Nüfus tahminlerinde yurt dışı göçlerin de tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu en zor alanlardan birini oluşturmaktadır. Yurt dışı göçlerde; "gelecek dönemler için yurt dışına giden ve yurt dışından yurda giren nüfusun yaş ve cinsiyet itibarıyla tahmin edilmesi gerekmektedir. Ancak, bu tür verilerin tahmini genellikle güçlükler arz etmektedir. Şöyle ki; gelecek dönemlerde yurt dışı göçlerin boyutlarını tahmin etmek için sadece göç veren ülkenin göç politikasını bilmek yetmez, bunun yanında göç alan ülkelerin de gelecek dönemdeki muhtemel göç politikaları hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir" (Kocaman, 2002: 64). Yukarıda üç senaryoya göre tahmin edilen gelecekteki Türkiye'nin nüfusunda, en önemli parametrelerden birinin, doğal nüfus artışının yanında yukarıda belirtilen dış göçler oluşturmaktadır.

Ülkemizde doğuşta beklenen yaşam süresi artmakta ve nüfusumuz yaşlanmaya devam etmektedir. Nüfusun yaş yapısının önemli bir göstergesi olan ortanca yaşı diğer ifade ile medyan yaşı

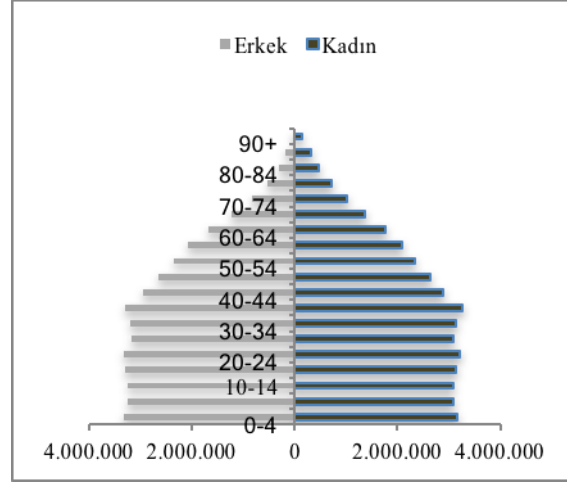
1935 yılında 21,2 iken 2018 yılında 32'ye yükselmiş, 2023 yılında 33,5, 2040 yılında 38,5, 2060 yılında 42,3, 2080 yılında ise 45 olması beklenmektedir. Yaşlı nüfus olarak tanımlanan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun oranı; 2018 yılında % 8,8 iken, 2023'te % 10,2, 2040'da % 16,3, 2060'ta % 22,6 ve 2080'de % 25,6 olacağı öngörülmektedir. Çeşitli yaş gruplarına göre yaşlılık oranları (2007, 2018, 2023, 2040, 2060 ve 2080 yılı) ise Tablo 14'de gösterilmiştir. 2007 yılı 85 yaş üstü yaşlı nüfus oranı 65 yaş üstü yaşlıların % 5,6'sı iken, 2018 yılında bu oran % 9,2'e yükselmiş, 2040 yılında daha da artarak % 10,6'ya, 2080 yılında ise % 19,7'ye yükseleceği beklenmektedir. Ayrıca, 100 yaş ve üzerindeki yaşlı kişi sayısı 2080 yılında 141.471 (% 0,5) kişiye yükseleceği beklenmektedir. Bu beklentiler, Türkiye'nin daha da yaşlandığını bize göstermektedir.

Tablo 14: Yaşlılık Gruplarına Göre Oranlar (2007-2080)

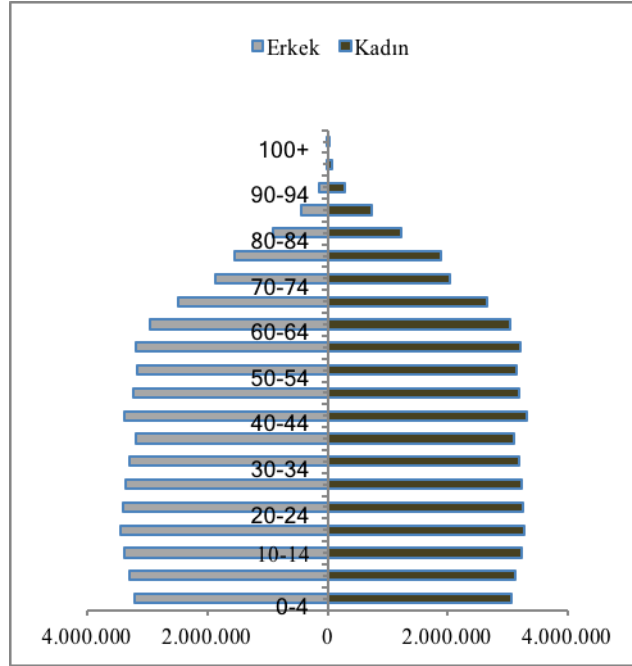
Yıllar	Toplam (%)	65-74	75-84	85+	100+
2007	7,1	61,4	33,0	5,6	-
2018	8,8	62,2	28,6	9,2	-
2023	10,2	63,4	28,2	8,4	6.353
2040	16,3	55,3	34,1	10,6	21.324
2060	22,6	47,8	37,2	15,0	63.593
2080	25,6	44,3	36,0	19,7	141.471

Kaynak: TÜİK, 2019f.

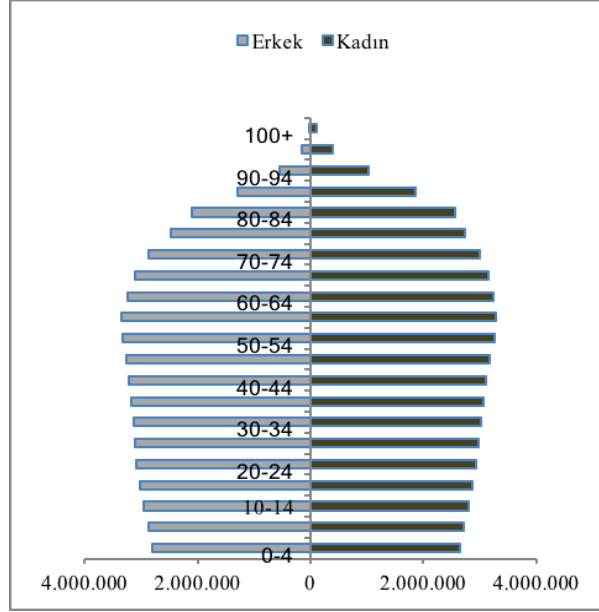
Nüfus piramitlerinde geniş taban yüksek doğurganlığı, dar taban ise düşük seviyede doğurganlığı gösterir. Piramitte ileri yaşlara doğru hızlı daralmalar yüksek ölümlülük, daha yavaş daralmalar ise düşük ölümlülük seviyesini göstermektedir. Şekil 1, 2, 3 ve Tablo 15 incelendiğinde; 2018 yılından bu yana nüfus piramitlerinin tabanının daralacağını tahmin edildiği görülmektedir. Bu durum toplam doğurganlık oranındaki düşüş ve küçük yaş gruplarının oranının azalmasıyla açıklanabilir. 2018, 2040 ve 2080 yılı nüfus piramitleri incelendiğinde de 2018 yılında yüksek olan 10-14 ile 15-65 yaş grubunun giderek azaldığı görülmektedir. Piramitlerin üst tarafları ise genişlemektedir. Bu durum 65 yaş üstü oranının artması ile açıklanabilir. Bunda ise ölüm oranlarının ve ortalama yaşam süresinin yükselmesi etkili olmaktadır. Bu yaş grubunda kadın nüfus oranının piramidin sağ üst tavanının dışına doğru taşması ile erkeklerden daha fazla olacağı göstermektedir.

Şekil 1: Nüfus Piramidi (2018)

Şekil 2: Nüfus Piramidi (2040)

Şekil 3: Nüfus Piramidi (2080)

Birleşmiş Milletler (BM) 2017 yılı dünya nüfus projeksiyonu ana senaryosuna göre 2017 yılında 7.550 milyar olan dünya nüfusunun; 2030 yılında 8.551 milyara, 2050 yılında 9.772 milyara ve son olarak 2100 yılında ise 11.184 milyara çıkması tahmin edilmektedir. Aynı çalışmada ise Türkiye'nin nüfusu 2030 yılında 88.417 milyon, 2050 yılında 95.627 milyon, 2060 yılında 96.221 milyon, 2080 yılında 92.501 milyon ve 2100 yılında ise azalış göstererek 85.776 milyon olması öngörülmüştür. BM nüfus projeksiyonunda 2015-2020 yıllarında toplam doğurganlık oranı 2,02, 2025-2030 yıllarında 1,88, 2045-2050 yıllarında 1,75 ve 2095-2100 yıllarında ise 1,78 olarak gösterilmiştir ("World Population Prospects", 2017). TÜİK tarafından yapılan 2059 yılı nüfus tahmininde Türkiye'nin nüfusunun düşmeye başlayacağı, benzer şekilde BM nüfus tahmininde de 2060 yılı belirtilmiştir. Yine TÜİK tarafından yapılan düşük senaryoda Türkiye'nin 2080 yılı nüfusu 94.153.500 olarak belirtilmişken, BM nüfus tahmininde de 92.501 milyon olarak daha düşük sayıyla belirtilmiştir.

Tablo 15: Yıllara Göre Yaş Gruplarının Dağılışı ve Bağımlılık Oranları Tahminleri (2018-2080).

Yıllar	Yaş Grupları			Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 yaş)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+ yaş)
	0-14	15-64	65+			
2018	23,4	67,8	8,8	47,4	34,5	12,9
2023	22,6	67,2	10,2	48,7	33,5	15,2
2040	19,3	64,4	16,3	55,3	29,9	25,3
2060	16,9	60,4	22,6	65,5	28	37,5
2080	15,7	58,7	25,6	70,3	26,7	43,6

Kaynak: TÜİK, 2019f.

2018 yılında 0-14 yaş grubu, Türkiye nüfusunun % 23,4'ünü oluştururken, doğurganlık oranının azalması ile 2080 yılında % 15,7'ye düşmesi beklenmektedir. Yaşlı nüfusun ise aynı dönemlerde % 8,8'den, % 25,6'ya yükselmesi beklenmektedir. 2018-2080 yılları arasında toplam yaşlı nüfus miktarında % 16,8 oranında artış olacağı tahmin edilmektedir. Nüfus her geçen yıl yaşlanmaktadır. Çalışma çağındaki nüfus oranı (15-64 yaş) ise 2018 yılında % 67,8 iken, 2080 yılında % 58,7'ye düşmesi beklenmektedir. Aslında bunda 0-14 yaş oranının azalmasının yanında, çalışma çağındaki yaş grubunu oluşturan nüfusun 65 yaş üstü grubuna yükselmesi önemli rol oynamaktadır. Bu durum, "Türkiye nüfus politikasında da tekrar pronatalist politikaya geçişe zemin hazırlamıştır" (Sertkaya Doğan, 2018a: 40). Çalışma çağındaki nüfusun yaklaşık % 9'luk düşüşüne rağmen çalışma çağındaki nüfus oranı yine de fırsatlar sunmaktadır.

2040 yılında 0-14 yaş grubunun % 20'nin altına düşerek % 19,3'e inmesi, Türkiye'nin genç nüfusa sahip olma özelliğinin sona ermesi, nüfusun kendini yenileyemeyeceği ve azalmaya başlayacağını göstermektedir (Akbaş, 2016: 14). Ana senaryoya göre nüfusumuzun 2060-2080 yıllarında yaklaşık 107.000.000 civarında durağanlaşacağı ve azalmaya başlayacağı değerlendirilmektedir.

Türkiye nüfusunun, ana senaryoya göre 2040 yılında ise 100 milyon 331 bin 233 kişiye ulaşması beklenmektedir. Tanoğlu (1965: 198), bir çalışmada aritmetik nüfus yoğunluğuna göre Türkiye topraklarının 75-100 milyon nüfusu besleyebileceği iddialarının sürdürüldüğünü, aynı şekilde Doğanay (2014: 169, 178) da bugünkü tarımsal üretimimizin bilimsel ve teknolojik tedbirlerin artırılmasıyla en az üç katına çıkarılabileceğini, bu şekilde ülkemizin 100 milyon nüfusu besleyebileceğini, herhangi bir kıtlık yaşamayacağını, tarım dışı alanlarda istihdam açığının ise sanayi yatırımları ile çözülebileceğini belirtmiştir. Türkiye'nin 2040 yılında nüfusun açlık tehlikesi olmadan beslenebileceği sınıra ulaşacağı görülmektedir. Yukarıda belirtilen önlemlerin yanında, 2040 yılına kadar çalışma yaşındaki genç nüfus oranının % 20'nin üzerinde seyredecek olması ve Barrow tarafından *fırsat penceresi* (Koç vd, 2010: 57) olarak belirtilen bu durum, milli gelirin yükseltilmesi ve ekonomik kalkınma için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Bu fırsattan istifade ederek ülke kaynakları üretime ve araştırma geliştirme çalışmalarına ayrılmalıdır.

Toplam yaş bağımlılık oranı 2018 yılında 47,2 kişi olarak gerçekleşmiş olup, ilerleyen yıllarla birlikte yükselerek 2080 yılında toplam yaş bağımlılık oranı 70,3'e kadar yükselecek 1985 yılı değerlerine ulaşacaktır. Çalışan nüfus üzerindeki baskının artacağı değerlendirilmektedir. Yaşlı bağımlılık oranı da 2018 yılında % 12,9 iken, 2080 yılında % 43,6'ya yükselmesi beklenmektedir. Yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranına göre çalışma çağındaki nüfusa ve ülke ekonomisine daha ağır yük getirecektir.

Türkiye İstatistik Kurumunun 15 Mart 2018 yılında yayınladığı "İstatistiklerle Yaşlılar 2017" Bültenine göre; 65 yaş üstü yaşlı nüfusun % 44'ünü erkek nüfus, % 66'sını ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Genel olarak kadınlar erkeklerden daha uzun süre yaşamakta olup, erkek ve kadın nüfus arasındaki doğuştan beklenen yaşam süresi farkı 5,4 yıl olmuştur. Yaşlı erkek nüfusun 2017 yılında % 12,5'inin, yaşlı kadın nüfusun ise % 49,8'inin ise eşinin ölmüş olduğu görülmüştür. 2016 yılında yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı % 11,8 olarak (yaşlı erkek nüfus % 19,9, yaşlı kadın nüfus % 5,5) gerçekleşmiştir. Yaşlı nüfustaki işsizlik oranı ise % 2,6 olduğu görülmüştür. 2016 yılında istihdam edilen yaşlı nüfusun sektörel dağılımı incelendiğinde, yaşlı nüfusun % 70,2'sinin tarım sektöründe, % 22,8'inin ise hizmetler sektöründe yer aldığı görülmüştür (TÜİK, 2017).

Yaşlılarla ilgili hususlar değerlendirildiğinde; geniş ailenin yerini çekirdek ailenin almasıyla birlikte, yaşlıların ileride ihtiyaç duyacakları bakımı çocukları yerine kamu üstlenmek durumunda kalacağından (Şahin, 20116: 149) dolayı, sosyal güvence, koruma ve güvenlik sistemlerinin ve artacak sağlık harcamaların bütçeye getireceği yüke karşılık önlemler alınmalı, gerekli yasal veya idari düzenlemeler yapılmalı, yaşlıların özellikle de artacak yaşlı kadın nüfusun barınma imkânları artırılmalıdır. Genç nüfusun azalıp, yaşlı nüfusun artması yaşlılara sağlanacak imkânların artırılmasının önemi siyasi açıdan da önem kazanacaktır. Bununla birlikte; yaşlanmanın demografik dönüşümün bir parçası olarak ele alınarak, yaşlıların sağlıklı kalmalarını, topluma katkıda bulunmaya devam etmelerini sağlayarak, çalışmaya devam edebilme kapasitelerini artırmayı ifade eden *aktif yaşlanma* kavramı ile ele

alınarak, “hak temelli politikalara ağırlık verilmesi, yaşlanmayı topluma olan katkıların gönüllü olarak sürdürdüğü kamusal kaynaklarda desteklenen bir nüfus politikası” (Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 78) izlenmelidir. Eğitim ve işgücü arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu ve Türkiye'nin gelecekte eğitim seviyesi düşük yaşlı işgücü ile karşılaşacağı bilindiğine göre, *yaşam boyu öğrenme* ile birlikte “yaşlı işgücünün ihtiyacı olan eğitimin yaşlanma süreci beklenmeksizin ve sosyal güvenlik sistemi üzerinde henüz yaşlanma kaynaklı baskılar oluşmamışken verilmesi” ile “yaşlı işçilerin istihdam edilebilirliğini artırıcı kamu sübvansiyonlarının uygulanması” (Günaydın, 2018: 11) noktasında planlar yapılmalıdır. Bu dönüşüm bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Erkek ve kadın nüfus sayısının eşit olması cinsiyet oranınının 100 olması ile ifade edilmektedir. 100'den büyük sayılar yüksek cinsiyeti yani erkeklerin kadınlardan fazla olduğunu gösterir. Türkiye'de 2018 yılında cinsiyet oranı 100,7 iken, 2023 yılında 100,4'e, 2040 yılında 99,6'ya, 2060 yılında 98,5'e, 2080 yılında ise 98,4'e düşmesi beklenmektedir. Erkek lehine olan oranın kadın lehine olarak değişeceği beklenmektedir. Aslında yaş grupları incelendiğinde 55-59 yaş grubuna kadar olan gruplarda erkeklerin sayısı kadınlardan fazla iken, bu yaş grubu ve sonraki yaş gruplarında kadın sayıları fazlalasmaktadır. Bu durum 65 yaş üstünün 2080 yılında % 8,5'den % 25,6'ya çıkması nedeniyle toplam cinsiyet oranınının 100'ün altına düşmesi ile açıklanabilir.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2019 yılı ile 2025 yılları arasında gerçekleşmesi tahmin edilen; toplam doğurganlık oranı, kaba ölüm oranı, doğuştan beklenen yaşam süresi, kaba ölüm oranı, nüfus artış oranları Tablo 16 ve 17'de gösterilmiştir. Ortanca yaş veya medyan yaş ile bağımlılık oranları yukarıda açıklandığından dolayı tekrar gösterilmemiştir. 2019-2025 yılları arasında Türkiye'nin nüfus artış oranınının azalmaya devam edeceği beklenmektedir. Doğuştan beklenen yaşam süresi de yükselmekte, bu durum nüfus piramitlerinde de görülmektedir. Doğumların 2023 yılına kadar artması ve bundan sonra da toplam doğurganlık oranınının düşmesi ile birlikte azalmaya başlaması beklenmektedir.

Tablo 16: Demografik Göstergeler (2019-2025)

Yıllar	Toplam Doğurganlık Hızı	Kaba Doğum Hızı (‰)	Doğumlar (Bin)
2019	2,10	16,0	1.318
2020	2,10	15,8	1.322
2021	2,10	15,7	1.324
2022	2,10	15,5	1.327
2023	2,10	15,4	1.329
2024	2,09	15,2	1.327
2025	2,09	15,0	1.324

Kaynak: TÜİK, 2019f.

Türkiye'de 2025 yılında illerin nüfuslarında yaşanması beklenen değişime kısaca göz atacak olursak, 2017 yılı ADNKS sonuçlarına kıyasla 68 ilin nüfusunun artması, 13 ilin nüfusunun ise azalması öngörülmektedir. En yüksek nüfusa sahip ilk beş ilin sıralamasında ise bir değişiklik olmayacaktır. Nüfus tahminine göre, 2025 yılında İstanbul 16,7 milyon, Ankara 6,2 milyon, İzmir 4,6 milyon, Bursa 3,3 milyon ve Antalya 2,7 milyon nüfusa sahip olacaktır. Nüfusu azalacak iller ise; Ağrı, Ardahan, Artvin, Çankırı, Çorum, Erzurum, Hakkâri, Kars, Muş, Sivas, Tunceli, Yozgat ve Zonguldak olacak, Kütahya ilinin nüfusu 2023 yılına kadar artacak, 2024 ve 2025 yıllarında ise azalacak, Tokat ilinin nüfusu ise 2024 yılına kadar artacak, 2025 yılında azalmaya başlayacaktır. 2017 yılında Türkiye'nin nüfusu en küçük ili olan Bayburt'un nüfusunun yükselmesi neticesinde, 2025 yılında Türkiye'nin nüfusu en küçük ilinin 75.584 nüfusu ile Tunceli olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2019f).

Tablo 17: Demografik Göstergeler (2019-2025)

Yıllar	Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	Kaba Ölüm Hızı (%)	Ölümler (Bin)	Bebek Ölüm Hızı (%)	Nüfus Artış Hızı (%)
2019	78,4	5,45	449	10,1	12,4
2020	78,6	5,49	458	9,9	12,2
2021	78,8	5,52	466	9,6	11,9
2022	79,0	5,55	474	9,4	11,7
2023	79,2	5,59	483	9,1	11,5
2024	79,4	5,63	492	8,9	11,2
2025	79,6	5,70	501	8,6	10,9

Kaynak: TÜİK, 2019f.

8. Sonuç ve Değerlendirme

Cumhuriyetten bu yana Türkiye nüfusunun devamlı artışı, iç göçün de etkisi ile birlikte kentlerin sayısının hızla artmasına neden olmuş ve kentlerin sayısı da hızla artarak metropollerini meydana getirmiştir. Metropollerin artışı ile birlikte yakın tarım alanları yerleşime açılmış, gecekonduların sayısı artmış, çevre, ulaşım ve yeşil alan sorunları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte çalışabilir nüfus oranının artması, yeni iş alanların yaratılmasını gerekli kılmış, kaynakların yetersizliği ise işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur.

Türkiye’de doğum oranları azalma eğilimini sürdürmekte olup, Türkiye’de toplam doğurganlık hızı 1960’lı yıllarda 6-7 iken, bu oran günümüzde 1,99 seviyelerine kadar düşmüştür. Dünya’da ve ülkemizde ekonomik ve sosyal gelişme arttıkça dolayısıyla da refah seviyesi arttıkça doğum oranları azalış göstermiştir. Anne olma yaşının yükselmesi de doğum oranlarının azalmasında önemli rol oynamaktadır.

Kentleşmenin oluşumu ile Türkiye’nin demografik yapısında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Kadınların iş sektörüne olan katılımının artması, okullaşma oranlarının yükselmesi, doğurganlık oranları, bebek ölüm oranları ve hane halkı büyüklüğünün azalması, anne olma yaşının yükselmesi bu dönüşümlerden bazılarıdır.

1935 yılında 0-14 yaş grubu, Türkiye nüfusunun % 41,2’sini oluştururken, doğurganlık oranının azalmasıyla 2018 yılında % 23,4’e düşmüştür. Yaşlı nüfus ise aynı dönemlerde % 3,9’dan, % 8,8’e yükselmiştir. Nüfus her geçen yıl yaşlanmaktadır. Çalışma çağındaki nüfus oranı (15-64 yaş) ise 1935’de % 54,4 iken, 2018 yılında % 67,8’e yükselmiştir. Aslında bunda bebek ölüm oranlarının düşmesinden çok, önceki dönemlerdeki yüksek doğurganlık oranının etkisi önemli rol oynamaktadır. Çalışma çağındaki yüksek nüfus Türkiye’ye işgücü ve kalkınma için büyük bir fırsat sunmaktadır. Ama aynı zamanda işsizlik oranlarının etkisi ile birlikte istihdam üzerindeki baskıya da neden olmaktadır. Toplam bağımlılık oranının artma eğilimine girmesi, yaşlı bağımlılık oranının yükselmesi sonucunda oluşacaktır. Yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranına göre çalışma çağındaki nüfusa ve ülke ekonomisine daha ağır yük getirmektedir. Yaşlı nüfusun sağlık harcamaları ve sosyal güvenlik giderleri genç nüfusa göre daha maliyetlidir. Türkiye’nin ortanca yaşı 1935 yılında 21,2 iken 2018 yılında 32’ye yükselmiştir. Bu

gösterge de Türkiye'nin yaşlandığını bize göstermektedir. Kırdan kente olan göç ve doğurganlık oranları nedeniyle kırsal nüfusun medyan yaşı daha yüksektir. Bunda bilindiği gibi iç göçlere daha çok genç nüfusun katılması ile emekli olan yaşlı nüfusun kırsalda yaşamayı tercih etmesi sebep olmuştur.

Türkiye'de çalışma çağındaki nüfusun işgücüne katılma oranı 2018 yılında % 58,4 olup, bunların % 12,6'sını ise işsizler oluşturmaktadır. İstihdam edilen nüfusun yaklaşık % 68'i erkeklerden, % 32'si kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye'de % 20'nin altına düşerek % 17,7 seviyesine düşen tarımda istihdam edilen oran gelişmiş ülkelere göre yüksektir. Bu oranın düşen bir ivme ile devam edeceği ve bu sektörde çalışan nüfusun gelişmiş ülkelerde olduğu gibi daha çok hizmet sektörüne kaydığı ve kayacağı değerlendirilmektedir. Bu durum olumlu bir gösterge olsa da hizmet sektöründe çalışan nüfusun daha çok düşük gelir getiren meslek gruplarında yoğunlaşması aslında istenen bir durum değildir. Bu sektörün yüksek gelir getiren ve eğitilmiş düzeyi yüksek nüfustan oluşması aslında arzu edilendir. Türkiye'de hizmet sektörünün daha çok tarım sektöründen gelen ve eğitim düzeyi düşük nüfustan oluşması, ileride tarım alanlarında görülen "gizli işsizlik" durumuna neden olacağı görülmektedir.

Türkiye'de hane başına düşen aile nüfus sayısı 1955 yılında 5,68 iken bu oran 2018 yılında 3,4'e düşmüştür. Kentlerde kadınların iş hayatına başlamasının ve çocuk sayısının düşmesinin etkisi de bu oranın düşmesine neden olmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde bu oranlar kır nüfus oranının yüksekliği, geniş aile yapısının devam ediyor olması, tarım ve hayvancılığa dayalı aile ekonomisinin fazla nüfusa ihtiyaç duyması ve kültürel farklılıklar gibi sebepler nedeniyle Türkiye ortalamasının üstündeyken, batı bölgelerinde ve kıyı illerinde ise altındadır.

Nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye'nin fırsatlarını özetlemek gerekirse; Türkiye nüfusunun, ana senaryoya göre; 2023 yılında 86 milyon 907 bin 367 kişiye, 2040 yılında ise 100 milyon 331 bin 233 kişiye ulaşması beklenmektedir. Nüfusumuzun 2069 yılına kadar artarak 107 milyon 664 bin 79 kişiyle en yüksek değerine ulaşacağı beklenmektedir. Bu yıldan itibaren azalışa geçmesi öngörülen ülke nüfusunun 2080 yılında 107 milyon 100 bin 904 kişi olması beklenmektedir. Ana senaryoya göre nüfusumuzun 2060-2080 yıllarında yaklaşık 107.000.000 civarında durağanlaşacağı ve azalmaya başlayacağı değerlendirilmektedir. Türkiye demografik dönüşüm kuramına göre üçüncü aşamayı tamamlayıp, 2018 yılında toplam doğurganlık hızının nüfusun kendini yenileyebileceği sınırın altına yani, 1,99'a düşmesi ile dördüncü aşamaya geçişin ilk koşulunu gerçekleştirmiştir. Türkiye dördüncü aşamaya geçişi ancak nüfus projeksiyonuna göre 2069 yılında nüfusu 107.649.413 ile en yüksek sayıya ulaşıp düşüşe geçeceği yani nüfus artışının sona ererek sabitleneceği 2069 yılında tamamlaması beklenmektedir.

Ülkemizde doğuştan beklenen yaşam süresi artmakta ve nüfusumuz yaşlanmaya devam etmektedir. Yaşlı nüfus olarak tanımlanan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun oranı; 2018 yılında % 8,7 iken, 2023'te % 10,2, 2040'da % 16,3, 2060'ta % 22,6 ve 2080'de % 25,6 olacağı öngörülmektedir. 2023 yılında Türkiye'nin % 10,2 oranıyla "çok yaşlı" ülkeler arasına girmesi beklenmektedir. Bu beklentiler bize, Türkiye'nin daha da yaşlandığını göstermektedir. Aynı zamanda yaşlı bağımlılık oranı da 2018 yılında % 12,9 iken, 2080 yılında % 43,6'ya yükselmesi beklenmektedir. Yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranına göre çalışma çağındaki nüfusa ve ülke ekonomisine daha ağır yük getirecektir. Şimdiden sosyal güvence sistemlerinin ve artacak sağlık harcamaların bütçeye getireceği yükü karşılık önlemler alınmalı, gerekli yasal veya idari düzenlemeler yapılmalı, yaşlıların özellikle de artacak yaşlı kadın nüfusun barınma imkânları artırılmalıdır.

2018, 2040 ve 2080 yılı nüfus piramitleri incelendiğinde de 2018 yılında yüksek olan 10-14 ile 15-65 yaş grubunun giderek azaldığı görülmüştür. Piramitlerin üst tarafları genişlemektedir. Bu durum 65 yaş üstü oranının artması ile açıklanabilir. Buna ise ölüm oranlarının ve ortalama yaşam süresinin yükselmesi neden olmaktadır. Bu yaş grubunda kadın nüfus oranının piramidin sağ üst tavanının dışı doğru taşması ile erkeklerden daha fazla olacağı görülmektedir.

2040 yılında 0-14 yaş grubunun % 20'nin altına düşerek % 19,3'e inmesi Türkiye'nin genç nüfusa sahip olma özelliğinin sona ermesi, nüfusun kendini yenileyemeyeceği ve azalmaya başlayacağını göstermektedir. Bununla birlikte çalışma çağındaki nüfus oranı 2018 yılında % 67,8 iken, 2080 yılında % 58,7'ye düşmesi beklenmektedir. Aslında bunda 0-14 yaş oranının azalmasının yanında, bu yaş grubunu oluşturan nüfusun 65 yaş üstü grubuna yükselmesi önemli rol oynamaktadır. Çalışma çağındaki nüfusun

yaklaşık % 9'luk düşüşüne rağmen çalışma çağındaki nüfus oranı yine de fırsatlar sunmaktadır. Çalışma yaşındaki genç nüfus oranının 2040 yılına kadar devam edeceği görülmektedir. Barrow tarafından *fırsat penceresi* olarak isimlendirilen bu durum; nüfusun ve genç bağımlılık oranının azalması ve yaşlı bağımlılık oranının çok yükselmemesi, ülke kaynaklarının üretime ve araştırma geliştirme çalışmalarına ayrılarak milli gelirin yükselmesi ve ekonomik kalkınma için fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte; yaşlanma demografik dönüşümün bir parçası olarak ele alınmalı, yaşlıların sağlıklı kalmalarını, topluma katkıda bulunmaya devam etmelerini sağlayarak çalışmaya devam edebilecek kapasitelerini artırmayı ifade eden *aktif yaşlanma* kavramı dikkate alınmalı, yaşlıların topluma olan katkılarının gönüllü olarak sürdürdüğü nüfus politikası izlenmeli, şimdiden yaşlı işçilerin istihdam edilebilirliğini artırıcı kamu desteklemeleri uygulanmalı, bu dönüşüm bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Akbaş, Y. (2016). "Türkiye'nin Nüfus Coğrafyası", *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Doğanay, S. ve Alım, M. (Eds.), 1.Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 1-59.
- Atalay, İ. (1994). *Türkiye Coğrafyası* (4.Baskı). Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Aydın, O., Aslantaş Bostan, P., Özgür, E. (2018). "Mekânsal Veri Analizi Teknikleriyle Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Dağılımı ve Modellenmesi", *Coğrafya Dergisi / Journal of Geography*, (37), 27-45.
- Bekdemir, Ü. (2016). "Türkiye Beşeri Coğrafyası: Türkiye'nin Nüfusu", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Yazıcı, H. ve Koca, N. (Eds.), 5.Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 169-203.
- Bozbeyoğlu, A.Ç. ve Tılıç, H.R. (2011). "Türkiye'de Değişen Nüfus Bilgi Sisteminin Kamu Yönetimine Katılan ve Kamu Hizmetlerinden Faydalanan 'Vatandaşla' İlişkisi", *Amme İdaresi Dergisi*, 44 (1), 89-112
- Çuhadar, S. G. ve Lordoğlu, K. (2016). "Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye'de Yaşlanma Ve Sorunlar", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (54), 63-80.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (2003). 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri", Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Danış, D. (2018). "Demografi: Nüfus Meselesine Sosyolojik Bir Bakış", Türkiye Bilimler Akademisi, Ulusal Açık Ders Malzemeleri. 01 Mart 2019 tarihinde <http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=86> adresinden erişildi.
- Darkot, B. (1956). "Altıncı Nüfus Sayımı", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 15-16, İstanbul, 85-104.
- Doğan, M. (2009). "Demographic Movements in the Township of Büyükçekmece.", *Management and Education Academic Journal*, Vol.5, No: 2, Bulgaristan, 66-75.
- Doğanay, H. (2014). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, 4.Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Doğanay, S. ve Alım, M. (2016). *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Pegem Akademi, Ankara.
- Elibol, N. (2007). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (2), 135-160.
- Gümüş, A.E. (2008). Türkiye Nüfusu, *Türkiye Coğrafyası*, Serter N. (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir aktaran Akbaş, Y. (2016). "Türkiye'nin Nüfus Coğrafyası", *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Doğanay, S. ve Alım, M. (Eds.), 1.Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Günaydın, D. (2018). "Türkiye'nin demografik dönüşümü çerçevesinde işgücünün yaşlanma sorunu", *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, *Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 11(1), 1-13, ISSN 1308-5816

- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ. (1998). "Türkiye'de İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi", *Türkiye'de İçgöç, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997*, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 207-249.
- İçduygu, A. ve Ünal, T. (1998). "Türkiye'de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri", *Türkiye'de İçgöç, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997*, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 38-55.
- Karal, E.Z. (1995). Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831,: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Koç, İ, Eryurt, M.A., Adalı, T. ve Seçkiner, P. (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını, Ankara. 01 Mart 2019 tarihinde http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf adresinden erişildi.
- Kocaman, T. (2002). Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. 01 Mart 2019 tarihinde http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/12923/Plan_N%C3%BCfus_Projeksiyon_Y%C3%BBntemleri.pdf adresinden erişildi.
- Köksal, A. (2000). "Türkiye 1997 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları Hakkında Düşünceler", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (40), 213-218.
- Lee, R. (2003). "The Demographic Transition: Three Countries of Fundamental Change", *Journal of Economic Perspectives*, 17 (4), 167-190 aktaran Çuhadar, S. G. ve Lordoğlu, K. (2016). "Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye'de Yaşlanma Ve Sorunlar", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (54), 63-80.
- Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017/18 (2018). 01 Mart 2019 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_organ_egitim_2017_2018.pdf adresinden erişildi.
- Notestein, F.W. (1953). "Economic problems of population change", proceeding of the Eight International Conference of Agricultural Economists, New York, 13-31 aktaran Koç, İ, Eryurt, M.A, Adalı, T. ve Seçkiner, P. (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Özgür, E.M., (1998). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*, GMC Basın-Yayın, Ankara.
- Özgür, E.M., (2003). "XXI.Yüzyılın Başında Türkiye Nüfusu", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1 (1), 43-53.
- Sertkaya Doğan, Ö. (2018a). "Türkiye'ye 2040 ve 2060 Nüfus Projeksiyonlarına Göre Demografik Fırsatlar", *TİDSAD*, 5 (18), 26-42.
- Sertkaya Doğan, Ö. (2018b). "Nüfus Coğrafyası", *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Sertkaya Doğan, Ö. ve Doğan, M. (Eds.), Pegem Akademi, Ankara.
- Şahin, S. (2018). *Geçmiş, Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*, 4.Baskı, Pegem Akademi: Ankara.
- Şahin, C. (2016). "Türkiye Nüfusu", Kanat, M.H. (Ed.), *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 220-248.
- Tandoğan, A. (1994). *Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset, Trabzon.
- Tanoğlu, A. (1953). "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketleri (1950-1951)", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 14 (1-4), 128-161.
- Tanoğlu, A. (1969). *Beşeri Coğrafya: Nüfus ve Yerleşme*, Cilt 1, 2.Baskı, Taş Matbaası, İstanbul.
- TÜİK, (2005). Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri. Yayın No: 2976, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜİK, (2011). İstatistik göstergeler 1923-2011. 01 Mart 2019 tarihinde http://tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=158 adresinden erişildi.

- TÜİK, (2012). İstatistiklerle Yaşlılar 2012. 01 Mart 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13466> adresinden erişildi.
- TÜİK, (2018). Göç İstatistikleri. 01 Mart 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2017). İstatistiklerle Yaşlılar 2017. 01 Mart 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=qxL2cfQGsQCJKS2ndwgJ391R1SJvghmjpyK2BzSNlkfjQ1J6KNYy!-1412226747?id=27594> adresinden erişildi.
- TÜİK, (2019a). Nüfus Projeksiyonları 2018-2080. 01 Mart 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=hpcGhRPBm4LR5kjP1s6DQMDv0v7sHkGKwnjKs7jyM3WvCpCkT146!-1445530805?id=30567#> adresinden erişildi.
- TÜİK, (2019b). Genel Nüfus Sayımları. 01 Mart 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2019c). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS). 01 Mart 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2019ç). Hayati İstatistikler. 01 Mart 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2019d). Hayat Tabloları. 01 Mart 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1100 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2019e). İşgücü İstatistikleri. 01 Mart 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2019f). Nüfus Projeksiyonları. 01 Mart 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027 adresinden erişildi.
- Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Dinamik Nüfus Yapısının Korumaya Yönelik Yeni Nüfus ve Aile Politikası (2013). 01 Mart 2019 tarihinde http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15346/N%C3%BCfus_Politikas%C4%B1_Bas%C4%B1na_Sunum_23_Ekim_20_20.pdf adresinden erişildi.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2016). *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan*, 16.Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- World Population Prospects, The 2017 Revision. (2017). 01 Mart 2019 tarihinde https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2017_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf adresinden erişildi.
- Yakar, M. (2012). 21. yüzyıl çeyreğinde Türkiye nüfusunda ne değişti?, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(21), 382-402.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, M. (2016). Türkiye'nin Değişen Nüfus Yapısı Nedenler, Değişim, Sonuçlar ve Gelecek, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Yüceşahin, M.M., (2009). "Türkiye'nin demografik geçiş sürecine coğrafi bir yaklaşım", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7 (1), 1-25.
- 442 sayılı Köy Kanunu (Resmi Gazete: 07.04.1924, Sayı: 68).
- 926 sayılı Türk Ceza Kanunu (Resmi Gazete: 01.03.1926, Sayı:320).
- 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (Resmi Gazete: 10.04.1965, Sayı: 11976).
- 1580 sayılı Belediye Kanunu (Resmi Gazete: 14.04.1930, Sayı:1471).

Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (Resmi Gazete: 06.05.1930, Sayı: 1489.)

2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (Resmi Gazete: 27.05.1983, Sayı: 18059).